

चांदोबा

स्वास बातम्या

कॅनडाने मार्गदर्शन केले

मागेच्या वेळी आपणाला सगितले होते की, एक सिगरेट ओढल्यामुळे पाणसाचे अणुचुच ११ मिनिटांनी घटते. कॅनडाचा असा प्रस्ताव आहे की, ते सिगरेटच्या प्रत्येक पॉकेटवर कॅन्सरपीडित कुस्कुसे व रोगयुक्त चेहऱ्यांचे रंगित चित्र छापवला सिगरेट कंपन्यांना भाग पावतील, यामुळे नव्याने ध्यान करू पाहणाऱ्यांना दृढपण

वसेल. झर देशही असेच करणार आहेत. पण अशा चिंतात्मक धम्मप्यांची तरी प्रतीक्षा का करावी? आणून आत्तापर्यंतचे धूम्रपान करण्याच्या निरुत्साहित कामला आराम का करू नये?

आणखी एका अधिकाऱ्याने वाट दाखवली

मध्यप्रदेशच्या भोपाळ शहरात असणाऱ्या जपप्रकाश हॉस्पिटलमध्ये एक दिवशी सकाळी-सकाळी सूर्याचा प्रकाश चमकू लागला होता-डॉक्टरांवर, सौम्यवर, इमारतींवर, वाहणांवर-आणि बसिरात जमलेल्या साणीच्या ढिगाऱ्याखाली।

फक्तु ही दोन घणसे (एक पुरुष व एक स्त्री) खेण होती? ती तेथे झळू पाहत होती, ती भेस्तारंगारखी तर

दिलत नव्हती!

ते होते प्रशासन इतिहास अँकडेमीचे निदेशक श्री.परमवीर सिंह (एक बरीच आय.ए.एस.अधिकारी) व त्यांची धर्मपत्नी!

प्रशिक्षणाधीनी त्यांना भेटत केवी, अन् बोंकरांनी ही। कॅनडन विस जमलेला कचरा व घाणीचा ढीग पडला प्रसन्न अदृश्य झाला.

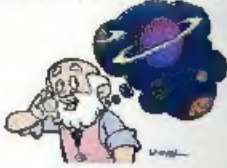
खरोखरच! जी कामे आपण स्वतः करू टाकलो,

त्यासाठी दुसऱ्यांची वाट न पाहिली तर आपल्याला खूप काही मिळू शकते. आवश्यकता फक्त आपल्या देशाचा न देशचारीपॉनर प्रेम व विनम्रतेची! श्री सिंह स्वाम्यत या गुणांचा आदर्श बनते.

पुन्हा एकदा विंग बॅगच्या हजणी

अपे सिके च्या एका राष्ट्रीय इय्योगशाळेंने एक

सूक्ष्मआरला (माल्यकोमिर) निर्माण केला आहे. आपल्या अत्यन्त संवेदनशील प्रणालीच्या मदतीने तो ब्रह्माण्डाच्या निर्मितीच्या शेळी विंग बॅगच्या स्फोटामुळे निर्माण झालेले सुरुवातीचे ग्रह आपल्यास द्रडप करेल अशी आशा व्यक्त केली जात आहे.

चांदोबा

आमच्या वाचकांच्या

भनातील विचार

गेल्या वर्षी डिसेंबर महिन्यात 'चांदोबा' पुन्हा सुरू झाल्यामनंतरचा आ पावला अंक तुमच्या हाती येत आहे. अमची पूर्ण खत्री आहे की मगचे चांदोबा अंक तुमच्या आगळते असतील. तुम्ही वाहिते बसेस की, गेल्या ५० वर्षांपेक्षाही अधिक कळकळीने हे मासिक ज्या विविध सुगंधाबद्दल प्रसिद्ध होते, तो याने आजही कायब ठेवला आहे.

पण त्यावेळेवरच याच्या विवात खूप बदल व त्याचे रूप, रंग आणि धिमागत झे भरपूर सुधारणा केल्या आहेत. सध्या सुत्तम प्रकाशच्या बगदाबल तर बवुधा आम्हाला काही सांगण्याची आवश्यकता नाही. आम्ही प्रत्येक अंक त्याच्या मागील अंकापेक्षा नमूत चांगला (मवायका प्रकल केला आहे. निरस्य अर्थ गेल्या वेळर विसरात वाचकांकडून आलेल्या पत्रांवरून असे मिळू शकते आहे की, या सुधारणा त्यांच्या म्यानात आलेल्या आहेत. पण तरीही आम्हाला आपली बऱ्ही धांववायची इच्छा नवीय; झुलट असे नमूनेय की, आपले चमक आम्हाच्या मासिकात आणवी ने बमोबिह राहतेने पाहू शकित आदिह, जण त्या मळती जे स्तंभ खरेखलत बन्व द्यावे असे त्यांना वाटत असेल - यामुळे त्याचे विचार धडनात व अनु आपली काही सुधारणा करावची आमची इच्छा आहे. आता आहे की, तुम्ही आपले विचार मोक्तेपणाने प्रकट करात. आमची इच्छा आहे की, तुम्हापैकी प्रत्येकाने जालीय प्रदनाची अुने वारी आणि वासनन्यापणाने कापून सत्य तिनका लवकर आमच्याकडे पाठवू. अुने देवनाची पळत आम्ही खूप सोपी केलीय, अधिकांश इनांचा अुत्तरासाठी तुम्हाला त्यासमीर दिनेल्या चौकोनात टिके २०चे चिन्ह बरायचे आहे.

I. माझ्याकडे मासिक वर्गणीतून येते

मी मासिक वर्तमानपत्राच्यामडून घेतो/घेतो

मी वर्तमानपत्राच्या दुकानातून खरेदी करतो/करते

मी आपल्या मित्र/श्रंथालया कडून व अुत वाचतो/वाचते

II. मी नियमितपणे/कधी कधी हे ही वाचतो/वाचते :

☐ कॉमिक्स

☐ गोष्टींची पुस्तके

☐ इतर पुलांची मासिके

III. मी मासिक खालील माघेत वाचतो/वाचते :

इंग्रजी/तेलुगु/तमिळ/मलयालम/कानडी/हिंदी/मराठी/गुजराती/बंगाली/

आसामी/सुडिहा/संस्कृत

(आपल्या पत्रिकेची भाषा अधोरेखित करा)

IV. गेल्या चार महिन्यात मी वाचते :

☐ चार अंक

☐ तीन अंक

☐ दोन अंक

☐ एक अंक

V. मी खालील विषयांचे मूलांकित या प्रकारे करीन

☐ धारणाधिक गोष्ट	☐ भारताची संस्था	☐ भारत : तेंव्हा व आता
☐ भिन्नभिन्न देशांच्या गोष्टी	☐ न मुठवेली कोवी	☐ चांगले इंग्रजी शिकू
☐ विदेश वास्तव्या	☐ नद्यांची गोष्ट	
☐ भारताचा बोध : प्रश्नावली	☐ विक्रम-वंतल कथा	
☐ विश्वाचा बदोळ	☐ इतर गोष्टी	☐ या माहीत करून घेऊ
☐ जीवन चरित्र	☐ पौराणिक गोष्ट	☐ कोडी/चक्रावोडी

आपल्या प्रसंगीप्रमाणे क्रम देऊन १ ते १६ आकडे चौकोनात भरा

VI. इ. माझी इच्छा आहे की बांदोवा मध्ये खालील विषय असावेत:

i.	iv. ....
ii.	v. ....
iii.	vi. ....

VII. माझी इच्छा आहे की मुलांसाठी ते विषय असावे:

☐ शाहली भावभाविकाचा कथाक्रम	☐ पौराणिक कथेतील एक इडल
☐ दुसऱ्या एकापा गोष्टीतील काही दृश्य	

VIII. मला वाटते की एका प्रतीची किंमत रु. १० ☐ फार जास्त आहे मी ☐ देऊ शकतो/शकते

☐ खालत वेगळ वापलन कमी केली जावी.

IX. i) मी ग्राहक आहे. ii) मी ग्राहक नव्हे व्हायलो/शकते

नाव	वय
इयत्ता	विवाह
पत्नी	पिन कोड
	राज्य

iii) मी शाळेत जातो/जाते - ☐ आपल्या मायकळारलन ☐ उन्मुळ-वाले

☐ मिठी बसने ☐ आपल्या आई/वडिलांच्या वाहनाचे

iv) जला टिकाकोळ रत्नारिसाठी ☐ रोमर नपयारेक्षा कमी रक्कम मिळते

☐ रोमर रण्यापेक्षा अधिक मिळते

आई/वडिलांची मदी

मदी

वेताळच्या
गोष्टी

योग्य निर्णय

इटनिकचयी विक्रमराजा पुन्हा त्या हायाकरी गेला. झाडावरून प्रेत खाती उतरवून. आपल्या खांबावर टाकून नेहमीप्रमाणे मीन घारण करून तो स्मशानाकडे चालू लागला. तेंव्हा त्या प्रेतात व्हाणार वेताळ बोला लागला, "राजा, तुमं ज्येय फाय आहे, अन् खेगल्या खुदेस्माची पूर्ती करणपासाठी तू इतके कळोर प्रयत्न करता आहेस, हे जाणून घेण्याचा मी खूप प्रयत्न केला. पण मी काहीही जाणू शकलो नाही; कारण तू जेव्हा तुझ्या खुदेस्मापर्यंत जाणून पोचलोस, तेव्हाच नेमका तू त्याची खुपेक्षा तरी करतोस, किंवा ते पिरलून तरी जातोस. त्यामुळेच तुमं

ध्येय कधी सिद्ध होऊ शकत नाही, काही अकवेकी माणसं तुझ्याप्रमाणेच परिश्रमाचं फळ अगदी तोंडाशी आलेलं असतानाही ते भिळवण्यात असफल अन् अस्मर्थ होतात. सुवंती नावाची राजकन्याही अशीच होती. तिची गोष्ट आता लक्षपूर्वक ऐकू."

इतके बोलून वेताळ राजकुमारी सुवंतीची गोष्ट सांगू लागला.

चन्द्रगिरीचा राजा चन्द्रसेन याचे एकुलते एक अपत्य म्हणजे त्याची ही कन्या - राजकुमारी सुवंती. मुलगा नसल्यामुळे राजाने तिचे पालनपोषण आपल्या मुलाप्रमाणेच केले. सुवंती एकाद्या राजकुमाराप्रमाणे चोडेस्वारी, खरूपुड, धनुर्विद्या आणि इतर बीरेचित विद्यांमधे प्रवीण झाली. शिकारीची तिला विशेष आवड होती.

आपल्या पित्तबरोबर तीही जंगलात जाऊन हल्ले आणि इतर हिंस्र पशूंची शिकार करत असे. तिचं साहस, युद्धकौशल्य अन् वीरता पाहून लोक आश्चर्याने तोंडात बोट घातले.

राजकुमारी मोठी झाल्यावर राजाणीला तिच्या विवाहाची चिन्ता सतावू लागली. आता राजाला तिचं पुरुषवेश वापरणं, विकाकार करणं आवडतानासं झालं. एकदा शेजारच्या राज्याच्या राजपुत्राशी तिचा करलेला विवाह, तिच्या पुरुषी वागण्यामुळे मोडलाही. तेंव्हापासून महाराणी जास्त चिन्ताग्रस्त राहू लागली. तिचं कदातही मन लागेनासं झालं. कोपत्याही कामात तिचं लक्ष लागेना.

एक दिवस सुवंतीने पाहिले, की आपली माता पद्मरुद्रास दिसतेय अन् थोड्या नावडीनेच भोजन करत आहे. तिने आपल्या मातेच्या गळ्यात हात घालून तिचे मान्यन करत म्हणते, "माझ्या विवाहाची जराही चिन्ता करू नकोस. पिताजीच्या सिंहासनापोष्य भुक्तपधिकारी निवडून मी स्वतःच त्याला घेऊन येईन."

एकटीनेच जंगलात जाऊन शिकार करायची सुवंतीची पार दिवसांपासूनची इच्छा होती. म्हणून एक दिवस सकाळीच पुरुषवेशात तयार होऊन, थोड्यावर स्वार होऊन ती जंगलाकडे निघाली.

तो कार्तिक महिना होता. त्यामुळे सारं जंगल हिरवंगार छेंवंतं अन् झाडंमुडपं रंगीबेरंगी फुलांनी डवलेली होती. थिरळ थिरळ धुकं असल्यामुळे जंगलाचं नैसर्गिक सौन्दर्य स्फासारखं मोहमयी वाटत होतं. शिकारीची गोष्ट भितरून जाऊन ती नैसर्गिक सौन्दर्य निहाल जंगलात खूप दूरवर पोचली. जाता जाता ती खूप दमली होती, म्हणून

थोड्यादा एका ठिकाणी थरापला सोडून ती स्वतः एका झाडाखाली विश्रान्तीसाठी लवंगली अन् तिला गाढ झोप लागली.

थोड्याच्या सिंकाळण्याने तिची झोप मोडली अन् डोळे खुपडून पहाते, तोच समोरच्या दऱ्यामुळे ती घाबळून गेली. सरोवरच्या बाजूने एक बाग वेगाने तिच्याच दिशेने येत होता ती आपले धनुष-बाण खुचलपार, इतक्यात बागाने गुगुरत तिच्यावर झेप घेतली. बाघाच्या फंजाने तिचा दंड रतवंवाळ केला. बाघाच्या या अचानक हल्ल्याने भयामुळे तिचे डोळे बंद झाले. अन् तिची आपल्या प्राणांची आशाही सुटत चातली. पण दुसऱ्याच क्षणी तिला बाघाच्या गुगुरीऐवजी त्याचे कण्हणं ऐकू आले. धैर्य एकत्रित तिने डोळे खुपडून पाहिले, तेंव्हा तिला असे दिसले की, कळज्जात तीर लागल्यामुळे बाघ दूर गडगडून घडपडत आहे; अन् शेवटचे श्वास मोजत आहे!

तेंव्हाच तिची नजर एका सुन्दर धनुर्धारी युवकावर पडली. तो तिच्याकडेच येत होता, ती त्याच्याशी काही बोलू इच्छित होती, परंतु जखमेतून चालू असलेल्या सतत स्तब्धतामुळे ती बेगुद झाली.

सुवंती पुन्हा सुद्धीवर आली, तेंव्हा आपण एका पर्णशाळेतील विज्ञान्यावर पडलेली आहोत असे तिला आढळले. तिच्या डान्या बंदाता पट्टी बांधलेली असून, तिला खूप वेदनाही होत होत्या. थोड्याच अंतरावर तो धनुर्धारी तरुण कसला झाडपाला बाटून त्याचा लेप तयार करत होता. तिने डोळे खुपडलेले पाहून त्या युवकाने विचारले, "आता कशी आहोस तू? अजूनही खूप दुखतंय का?"

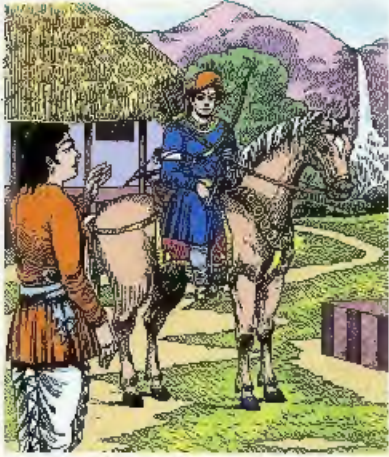

"शेवटी याचा पंजाचाच प्रहार न तो? फंजा गळ्यावर पडता असता, तर तत्काणी मरूनच गेले असते ना? तोही दंडाची जखम बरीच मोठी अन् खोल असल्याने वेदना तर होणारच!" पट्टीकडे पडत अन् वेदना सहन करत सुवंती बोलली.

"जखम कितीही मोठी असली, ती भी हा लेग बनवतोय नं, त्यानं जखम महिन्याभरात बरी होईल काय, तिचा धनुषाडा नाही रक्षापात्र, समजतं?" जसे म्हणत, आपले दोन्ही हात पुढे करत, तो हसू लागला.

सुवंतीने विचारल्यावरून आपला परिचय देत त्याने सांगितले की, आपण कोदंडपाणी नावाचा एक शल्यचिकित्सक आहोत. पित्याच्या मृत्यूनंतर आपला बंधारंपरंपरागत वंदा आपण

चातवत असतो. बनातले आदिवासी अन् जनजातींची निःशुल्क सेवा करणं हेच आपणं प्रत आहे. बन्धपशूंचर औषधोपचार करणं हेही आपण आपलं कर्तव्य समजतो!

"तुला मी तुझ्या घोड्यावर सादुनच इथे पर्णशालेत घेऊन आतो. तुझी जखम शिथून पडली बांचत असतानाच तू एक छी असल्याचं माझ्या घ्यानात आलं. पुरुषवैशात असण्याचं काही विशेष कारण आहे का?" स्वतःबद्दल सविस्तर सांगितल्यावर कोदंडपाणीने तिची माहिती जाणवची इच्छा दर्शवली.

आपण राजकन्या असल्याचं या युवकाला कळतं, असं सुवंतीला वाटेना. आपली खरी ओळख लपवून ती म्हणाली, "नोकरीच्या शोधात एकटीच राजधानीकडे निघाले होते ना, म्हणूनच

पुरुषवैष वाफावा लागला. तू केलेल्या मदतीबद्दल मी सदैव तुझी कृतज्ञ राहीन. शिपस वळत आताय, तेव्हा मी चलते आता."

कोदंडपाणी जरूर तेवढा लेप देऊन तिला घोड्यावर बसवत म्हणाला, "जपून जा. मधे कुठे न थांबता गेतीस, तर संध्याकाळपर्यंत बरोबर पोचशील."

राजवाड्यात पोचल्यावर सुवंती कोदंडपाणी-बरोबर विचार करत राहिली. अन् मनातल्या मनात त्याचं साहज्य व रेनाभाष याबद्दल कौतुक करत राहिली. हिंस्र पर्यायबद्दलही त्याला प्रेम व दया आहे असा विचार करत त्याच्या विशाल हृदयातुळे नवमस्तक होत राहिली. तिला असे वाटले की तोच आपल्यासाठी योग्य वर आहे. म्हणूनच जखम बरी झाल्याबरोबर ती त्याच जंगलाकडे चालू लागली.

या वेळी तिने एका गरीब तरुणीचा वेरा घेतला होता, तिची इच्छा होती की कोदंडपाणीने एक रावकन्या म्हणून नव्हे, तर एक सर्वसामान्य तरुणी म्हणून आपला स्वीकार करावा. त्याला वैभवाच्या मोह बाद नये. त्यामुळे विवाह होईपर्यंत ती आपण रावकन्या असल्याचं रहस्य त्याला सांगू इच्छित नव्हती.

यावेळी सरोवरशी पोचतापोचता संध्याकाळ झाली. त्यावेळी तिथे एक शिंगबावा एक राक्षस स्नान करत होता. स्नातन पहाताच सुवंतीला भीती वाटली अन् किंचाळत ती परत जाऊ लागली.

तिची किंकाळी ऐकून राक्षस पाण्यातून बाहेर आला अन् एक-दोन टांगा टाकून सुवंतीजवळ पोचला. तिला आपल्या खांद्यावर टाकून तो पर्वतावरल्या किल्ल्यात घेऊन गेला.

"मुली, घाबक नकोस. मी खाणार नाही तुला! जेवण या पुण्या जंगलाच्या साक्षीनें तज्ञ करीन मी तुझ्याशी." असे म्हणून त्याने खोलीच दरवाजा बंद केला अन् स्वतः कुठेसा बाहेर निघून गेला.

सुवंती राजभर झोपू रावकली नाही. एकसालच्या तावडीतून कसं सुटावं याबद्दल ती विचार करत राहिली. शेवटी अन्य काही न सुचून तिने विचार करून ठरवले की याता एकच झुपाय म्हणजे - बुद्धिबळ!

दुसऱ्या दिवशी राक्षस एक पका दूध अन् केळ्याचे कित्येक घड घेऊन आला अन् दारात बसून खाऊ लागला. मधेच द्या गडगडल्यासारखा थिफट हसता म्हणाला, "जोस मुली, आपल्या विवाहाचा शुभ-मुहूर्त केव्हा आहे?"

हे ऐकून जवळ जात अन् मन्द मन्द हसत सुवंती राक्षसाला म्हणाली, "तुम्ही तर अंतर्धर्मी आहात स्वामी! आपण कसं ओळखतंय की, मी एका योग्य घराच्या शोधात निघालेय अन् तुमच्याशीच तज्ञ करू इच्छितेय. तुम्ही खरोखरच जायजलात मला; पण..."

"पण काय?" राक्षसाने पुन्हा तसेच हसत विचारले.

"पण, तुमच्या डोक्यावर मधोमध फक्त एकच शिंग चांगलं नाही दिसत. तुमचं सुन्दर रूप विकृत होतं त्यामुळे ते काढून टाकतं तर तुमचं रूप खुलून दिसेल!" सुवंती हसत बोलली.

हे ऐकून राक्षस झुरास होऊन म्हणाला, "माझी सारी शक्ती या शिंगातच दार आहे. माझे प्राणच आहेत समजा! तुला आवडत नसेल, तर पाहून नकोस त्याकडे!"

"पण स्वामी, वाटलं तर सौन्दर्यासाठी नको, पण कमीत कमी माझ्या सौभाग्यासाठी तरी काढावंच लागेल ते. सहानुभूती पाहू कुठली पाहून ज्योतिषी म्हणता होता की, एक डोळा, एक छात, एक पायपाला माणसाशी, एक शिंगबावा राक्षसाशी किंवा एकाचा एकुलत्या एक मुलाशी लग्न करतील, तर त्याच दिवशी विधवा होतील. हे शिंग काढायचं नसेल, तर दुसरे शिंगही लावून घ्या. म्हणजे रुपाची विकृती कमी होईल अन् माझ्या कुंडलीतला दोषही दूर होईल." सुवंतीने सांगितले.

हे ऐकून राक्षस निचापात पडला. अन् थोड्या वेळाने दुःखी होऊन म्हणाला, "माझ्या भित्याची दोन्ही शिंग इथे किल्ल्यातच कुठे पडली असतील. पण ती आपल्या डोक्यावर बसवून घेणं राक्षस होईल

का।

सुवंती अशाच संधीची घट पहात होती कि ज्यात कोदंडपाणीला नोववायची गज पहेल, ती झटकून म्हाणाली, "सरोवरजवळच एका शोपडीत कोदंडपाणी नावाचा एक कुशाव शल्यचिकित्सक राहतो. त्याला तर हे काम म्हणजे हातचा मळच।" हे ऐकून प्रसन्न होऊन राक्षस तसंच हो...हो...हो... हसत दलाजा वन्द करून तिथून बाहेर निघून गेला.

सुवंतीला किल्ल्यात इकडेतिकडे फिरताना एका खोलीत सोन्याच्या मोहोरांचा मोठाच डोंगर दिसला, तो पाहून क्षणभर तिचा आपल्या दोळ्यांवर विस्मयासच बसेना.

संध्याकाळी कोदंडपाणीला घेऊन राक्षस किल्ल्यात परत आला. सुवंतीचा परिचय देत तो

कोदंडपाणीला म्हणाला, "ही माझी भावी बायको आहे." कोदंडपाणी सुवंतीला बीबेशात ओळखू शकला नाही, कारण पूर्वी त्याने तिला पुरुषवेशात पाहिले होते.

"माझ्या भावी पतीच्या डोक्यावर दोन शिंगं जडवण्यासाठी तुम्हाला इयं बोलवलंय" आपल्याला कदाचित हा ओळखेल अशा आशेने कोदंडपाणीच्या डोक्यात बघत सुवंती बोलली.

पण तिच्याकडे लक्ष न देता कोदंडपाणीने राक्षसाच्या शिंगाचे परीक्षण केले अन् तो म्हणाला, "डोक्यावर दोन शिंगं लावण्यापूर्वी हे मधलं शिंग काढून टाकावं लागेल. नंतर दोन्ही शिंगं सारख्या अंतरावर बसवावी लागतील."

यावर राक्षस धावरत म्हणाला, "माझं हे एक शिंग पूर्णतः नैसर्गिक अन् जन्मजात आहे. ते काढल्यावर माझी शाक्ती लुप्त होऊ नये."

"पण मामंजींची जी दोन शिंगं पडलेली आहेत, ती लावल्यावर तर तुमची शाक्ती दुप्पट होईल नं?" सुवंती राक्षसाला प्रोत्साहन देत म्हणाली.

कोदंडपाणीने राक्षसाला आडवं पडायला सांगून त्याला वेव्हारा करण्यासाठी त्याच्या नाकात औषध घातले. राक्षस घोरू वागल्यावर कोदंडपाणीने त्याचं ते एक शिंग एका हत्याराने झटक्यात काढून कोक्यात फेकले.

"मला कळकट मिटली! बाकी सारी शाक्ती खलास झालीय अन् त्याच्या गुलागीतून माझी सुटका झाली. आता चकूया आपण इयनं." सुवंतीने खुश होऊन कोदंडपाणीला म्हटले.

पण कोदंडपाणी दुसरी दोन शिंगं राक्षसाच्या

डोक्यावर बसवण्यात इतका प्रयत्न होता की त्याने सुवंतीच्या बोलण्याकडे लक्ष दिले नाही. तेंव्हा सुवंतीने बाधाने केलेल्या जखमेचा बग दाखवण्यासाठी त्याच्यासमोर आपला दंड अुपलव करून दाखवला. तो ओळखून कोदंडपाणी आश्चर्याने म्हणाला, "अरे तू? बाधाला नुसतं पाहूनच वेशुन्न पडणारी तू, आता राक्षसाशी लग्न करायला निघालीस?"

"राक्षसाशी लग्न? अहो! यानं जबरदस्तीनं मला कैद केलं होतं. याच्यापासून सुटका मिळवण्यासाठीच मी दोन शिंगं लावायची अट घातली. कामाच्या निमित्तानं तुला बोलवू शकेन अन् या कैदेतून मुक्त होऊ शकेन अशी आशा होती मला! चव, आता किल्ल्यातून बाहेर पडू आपण. मरुदे याता असाच।" सुवंती कोदंडपाणीला म्हणाली.

तोपर्यंत कोदंडपाणीने राक्षसाला दोन्ही शिंगं लावली होती. राक्षस वेढेमुळे एकदोनदा कणहला. कोदंडपाणीने वेव्हाराचे आणखी धडे औषध त्याच्या नाकात घातले. तो पुन्हा गाढ झोपला. सकाळी ठीक होऊन तो जुनून बसला.

निघण्यापूर्वी कोदंडपाणी त्याला म्हणाला, "ही मुलगी तुम्हाशी विवाह करू इच्छित नाही. आपल्या शास्त्रांसाठी जे सोनं बायचं तू कूल केलं होतंस, ते आपल्याजवळच ठेव अन् त्याबदल्यात या मुलीला सोडून दे.

काही विचार करून राक्षस बोलला, "आमच्या वंशात एकशिंगी राक्षस ग्री एकटाच आहे, म्हणून सर्वजण माझी चेष्टा करत असत. या एक शिंगामुळेच राक्षसराजाच्या मुलीनं मला लग्नला

नकार दिला. पण आता दोन शिंगंमुळे ती झटकून तयार होईल बघ।"

असा विचार प्यता करून त्याने एकदम आनंदाने थुडी पारली अन् तो किल्ल्याबाहेर निघून गेला.

सोन्याच्या मोहोरा एका पोत्यात भरून त्या कोदंडपाणीला देत सुवंती म्हणाली, "तु दोन वेळा माझे प्राण वाचवले आहेस. म्हणून या माण्यांवर तुझाच अधिकार आहे."

इतके बोलून सुवंती राजधानीकडे निघून गेली.

ही गोष्ट सांगून बेताळने विक्रमराजाला विचारले, "राजा, राजकुमारी सुवंतीची वागणूक अचिबेकी अन् पूर्वपणाची नव्हे काय? तिचं कोदंडपाणीवर प्रेम होतं. त्याला मिळवण्यासाठीच ती दुसऱ्यांदा जंगलात गेली होती, पण तो

अनंद वगैरे जशी क्रिया करते - त्यांना इकडे तिकडे भुवळून देते - त्या प्रमाणाचे संकटसमयी हसत राहिल्याने क्रिया बघते

- श्री माताजी

मिळाल्यानंतरही त्याच्यापासून आपले खरे रूप लपवून घेवून तिने आपले मन त्याच्यापुढे ओवड केले नाही. कोदंडपाणी सुन्दा अन् साहसी युवक होता, अन् त्याबरोबरच एक कुशल चिकित्सकही होता. त्याने दोनदा सुवंतीचा जीव वाचवला होता. सुवंती त्याच्यावर प्रेम करत होती. पण तिने त्याच्याशी लग्न का नाही केले? सुवंतीचा हा मूर्खपणाच नव्हे तर काय? उत्तर माहीत असूनही दिले नाहीस तर, राजा! तुझ्या मस्तकाचे तुकडे तुकडे होऊन पडतील."

राजा विक्रम आपले मीनमंग करून म्हणाला, "राजकन्या आपल्या पित्याच्या सिंहासनायोग्य पुत्राशी विवाह करू इच्छित होती. पहिल्या मुलाखतीत तिला असे भासले की कोदंडपाणीत योग्य राजाचे गुण आहेत. पण राक्षसाच्या

कितल्यातल्या त्याच्या वागणुकीमुळे तिच्या तक्राल आले की तो आपल्या कुलगोण्या पुरुषात कैद आहे. ते तोटून बाहेर येणे त्याला शक्य नाही. वन्यजीवन अन् आपला भुबोग यांबाबत तो प्राणगिक आहे नकीच, पण एका योग्य शासकाचे विशाल हृदय त्याच्याजवळ नाहीय. म्हणूनच, आपण शोधत असलेला माणूस हा नव्हे, असे जेव्हा सुवंतीच्या तक्राल आले, तेव्हा त्याच्यामहल कृतज्ञता प्रकट करून, आपला खरा परिचय न देताच ती राजधानीकडे परत गेली. यात सुवंतीचा मूर्खपणा नव्हे, तर तिची खोल दृष्टी, विवेकशीलता व दूरदृष्टी दिसून येते."

अशा प्रकारे राजाचे मीन मंग झाल्याबरोबर वेताळ प्रेतासह पुन्हा एकदा गायब होऊन त्या झाडावर लटकू लागला.

बहादुर माणूस

नातयण अन् संपूर्णा यांचा दहा वर्षांपूर्वी विवाह झाला, तेंव्हा गाववाल्यांनी मुक्त कंठाने या नवदामत्त्याची प्रशंसा केली होती अन् त्यांच्या सुखी जीवनशैलीकडे कान लावून जरी आशा व्यक्त केली होती की, या कुटुंबाचे गमासमोर एक 'आदर्श कुटुंब' म्हणून उदाहरण व्हावे.

पण तसे घडले नाही. हळू हळू नारायण वाईट स्वयंपाकडे ओढला गेला. त्याची तब्येत ढासळू लागली. आर्थिक परिस्थिती बिघडू लागली. बारीक-सारीक गोष्टीवरून तो चिडू लागला अन् कधी-कधी संपूर्णावर हातही ठेवू लागला.

शेजाऱ्यांनी त्याला खूप समजावले की, "वाईट सवयी सोडून दे. बापकोला मारपीट करणे असम्भ्यपणाचे आहे. मुलांवरही याचा वाईट परिणाम होईल अन् पूर्ण कुटुंबाचे अनिष्ट होईल."

परन्तु नारायणवर याचा काहीच परिणाम झाला नाही. शुद्ध नव्हते तो म्हणाला, "आपल्या बायकोला मारीन नाहीतर मिठीन. यात तुमचे काय वेग-वेग? धाप-पुष्प, स्वर्ग-नरक असले काहीही नसतं. ती नावं घेऊन आगीच मला भीती घालू नका." अशा प्रकारे तो जास्तच शिथिल होई.

एक दिवस संपूर्णा तलावावर कपडे धुवायला गेली होती. तिचे तिची रुक्मिणीशी भेट झाली. रुक्मिणी एक प्रौढ व अनुभवी बाई होती; पारिवारिक जीवनाचे कडु-गोड प्रसंग तिने अनुभवले होते, अन् नायकांच्या अडचणी ती जाणून होती.

गावच्या दुखी बायका नेहमी तिला आपल्या मनची दुख सांगून त्यातून सुटकेसाठी सल्ला मागत असत. संपूर्णाही आपल्या तबऱ्याबद्दल सांगून तो किती व कसा सतततो हे सर्व सांगितले. रुक्मिणी तिचा म्हणाली, "तुझ्या नवऱ्याच्या स्वभावामुळे अन् वर्तणुकीमुळे इतरांकडूनही मी ऐकत आहे. नवऱ्याच्या मारपीटीतून सुटून उभा जाला जाणारा संसार वाचवायचा असेल, तर धैर्याने ध्यायला हवे. कदाचित हे तुझ्या स्वभावाविरुद्ध असेल, पण याशिवाय दुसरा अपायही नाही. नाहीतर तू याकडून पतितता बायकोलाखे सारे अत्याचार मुकाटवाने तदन मारत राह, तोंडही भुचळू नकोस अन् साऱ्या आमुच्यावर आपल्या भाव्याबद्दल रडत राह."

हतके बोलून तिने संपूर्णाच्या कानात काहीतरी सांगितले. रुक्मिणीचे सांगणे ऐकून तिचा चेहरा गोमोरा झाला. ती म्हणाली, "तारे, तुझे बोलणे

तर नरोबर वाटतय, पण मी असं करू शकेन का? मला कधी-कधी असं वाटतं की या सगल्या हातोपेक्षा आपल्या माहेरी निघून जावं."

यावर डोके हलवत रुक्मिणी एकदम म्हणाली, "नाही नाही! कधीच तसं करू नको! मला त्याच्या गैरव्यवहारापासून बांधण्यासाठी माहेरी जाण कुणाही विवाहितेला योग्य नव्हे. हा काही अडचणीवर योग्य तोडगा नव्हे! याशिवाय, मला तुझ्या माहेराबद्दल चांगली माहिती आहे. ज्या आई-वडिलांनी तुझं पालनपोषण केलं, ते तर आता पा जगात नाहीत. भाऊ अन् भागल्य यांच्याही काही स्वतःच्या अडचणी असतीलच न?"

रुक्मिणी आपल्यापेक्षाही आपल्या माहेराबद्दल अधिक जाणतेय असेच संपूर्णला वाटले. बराच विचार केल्यानंतर रुक्मिणीने दिलेल्या सल्ल्याप्रमाणे बागायचे तिने ठरवले.

त्याही दिवशी नारायण रात्री खूप अुरीरा परतला, आणि दारूच्या न्दोत ओरदत घरात घुसला- "कुठे मेलीसण पूर्णा? नवरा केव्हाचा हाका मारतोय, पण तुला कसली काळजीच नाही! आरामात खाऊन-पिऊन सोपून मेलीस! मी मात्र झेपे खुपाशी ओरदत राहिलोय!"

बराच वेळ पूर्णा पुढे आली नाही तेव्हा रागाने बडबडत कोपन्यातला सोटा घेऊन तो तिच्या खोलीकडे निघाला.

तेव्हा चण्डीचं रूप धारण करून आपल्या

खोलीबाहेर येत संपूर्ण बोलली, "आज पुन्हा दारू पिऊन आला आहेत. मी फार दिवस तुमचं हे बागणं पहात आलेय. तुम्ही दारूट संगत अन् तयारीच्या दलदलीत राहा घेतला आहात. आता तर आपल्या निर्दोष मुजालाही मला सारला आहात. त्याचं भविष्य काळं करू पहाताय. हे आता फार दिवस मी सहन करणार नाही. तुमच्या या राकवी सोडवूनच दाखवीन आता." असे म्हणून तिने नारायणच्या हातातला सोटा हिसकला अन् त्याला मारू लागली.

बायकोच्या या अकस्मित त्पाला घाबलून नारायण पलंगखाली व्दून बसला. तरीही संपूर्ण त्याला मारतच राहिली. अन् म्हणाली, "शपथ घ्या, की आजपासून दारूट मित्रांबरोबर व्हाणार नाही आणि दारूही पिणार नाही. कारण ही दारूच तुमच्या या नराचरणाचं कारण आहे."

पलंगाखाली लपूनच नारायण म्हणाला, "खरंच शपथ घेतो की मी यापुढे दारू पिणार नाही. तुवाही मारझोड करणार नाही अन् मुजालाही नाही करणार. पण पलंगाबाहेर यायचं की नाही ही माझी मर्जी. शेवटी बहादुर माणूस आहे न मी!"

नारायणच्या या बोलण्यावर संपूर्ण खळखळून दलती अन् सोटा फेकून देत म्हणाली, "कल, आता तरी या ना बाहेर! खरोखरच मोठे बहादुर माणूस आहात तुम्ही. कारण दारूसारख्या राक्षसापासून बाचणं हे बहादुर माणसाचं तर काम आहे.

सुवर्ण सिंहासन

५

(आता पर्यंत-कौटिल्य राजा श्रीदत्तने आपला पुत्र विजयदत्ताला, त्याचे शिक्षण पूर्ण होण्यापूर्वीच परत बोलावले. मराठमूर्ती इतर राजांना आपल्या बाजूला मिळवून कौटिल्यवर हल्ला करण्याचे कायद्यान करते त्तेत आहे याबद्दलची माहिती त्याने विजयदत्ताला दिली अन् सांगितले की आपला वनेगार्क पाषवरोन्ही त्यांचा राखित राखेवा आहे. तेव्हाच अचानक माधवसेनची कन्या श्रीलेखा पुरुषवेगात गुप्तपणे कौटिल्यला येऊन श्री दत्त व विजयदत्त यांना भेटले. श्रीदत्तने ताकडलेव तिचा गांधर्वपद्धतीने विजयदत्ताची विवाह करून दिला. राजगुरूच्या अज्ञेकरून पूर्वेकडील पैदानाल खोदकाम सुरू केले. खड्ड्यात अण्ण खास सोडत असलेला एक बिशाब साम दिला. विजयदत्ताला सायब रहायला सांगून व्हडले की आपण प्रथम त्या सापाला शांत करायचा प्रयत्न करूया. पण ते शक्य झाले नाही, तर सापाला तुलाच तोंड बायला दवे.)

शिवानन्दचे बोलणे ऐकताच विजयदत्तचा हात आपोआपच म्यातात ठेवलेल्या तलवारीवर धडला.

यानंतर शिवानन्द हळूहळू खड्ड्यात अुतरले व हातात पाणी घेऊन अुच स्वराने मन्त्र म्हणू लागले. नंतर त्यांनी साधावर पाणी शिंपवले. श्रीदत्त विजयदत्त खास रोखून हे भयानक दृश्य पहात राहिले होते.

शिवानन्दला आशा होती की, मन्त्राच्या प्रभावाने सर्पराज अदृश्य होईल; पण तसे झडले

नाही. हा, इतके मात्र झाले की सापाले गाम हंवा सोडत फुटकारणे मात्र बन्द केले. शिवानन्दाने कुन्हा मन्त्र उपायला सुरुवात करताच साय म्हणाला, "हे मन्त्रवेत्ता, माझ्यावर मन्त्रांचा काहीही परिणाम होणार नाही. एका महान मान्यकानेच मला एका खास अुदेशाने अुत्पन्न केले आहे. जो माझ्या माझ्या प्रश्नाचे योग्य अुत्तर देईल, त्यालाच फक्त मी वश होईन."

सापाले बोलणे ऐकून श्रीदत्त व विजयदत्तने चौकट होऊन एकमेकांकडे पाहिले. खड्ड्याबाहेर

सद्मी गायत्री

इपित २०००

19

येअून शिवानन्द विजयदत्तला अुदेशून म्हणाले, "पुत्रा! आता सर्पराजाला तुच तोंड बापचे आहे. निर्भय होअून पुढे होअून सापाच्या प्रक्षाचे अुत्तर दे."

गुढ व पित्याचा आशिर्वाद घेअून शांत व एकाग्र चित्ताने विजयदत्तने सड्ड्यात प्रवेश केला अन् सर्पराजाला प्रणाम करून तो म्हणाला, "हे सर्पराज, मी तुमच्या प्रक्षाला अुत्तर बायला तयार आढे. विचारा आपला प्रश्न."

विजयदत्तला चेतावणी देत सर्प म्हणाला, "हे वीर युवका! माझं बोलणं अनौदार नीट ऐक. माझ्या प्रक्षाचे अुत्तर बरोबर जो देईल, त्याच्या गळ्यात एक दिव्य हार कतून मी कायम राहीन. पण अुत्तर बरोबर नसेल, तर मात्र त्याला मी कडकडून छेदेन अन् यमलोकी धाडीन. धर्मरीतिनुसार मी प्रश्न विचारण्यापूर्वीच तुला इशारा देत आहे, तरीही

आता माझ्या प्रक्षाचं अुत्तर बायची तुझी इच्छा असेल, तर मी प्रश्न निचारीन. नाखैतर नू इधून जाअू शकतोय."

सापाच्या बोलण्याने श्रीदत्त घाबरला अन् विजयदत्तला परत फिरायला सांगण्यासाठी खड्ड्याकडे जाअू लागला. पण त्याला रोकत शिवानन्द म्हणाले, "आपण मिअून नका महाराज! युवराजाच्या योग्यतेवर विश्वास ठेवा."

विजयदत्तही क्षणभर विचरित झाला, पण तत्काळ तोच पूर्ण आत्मबलाने तो म्हणाला, "जापलं धर्मसूत्र-अट-मला मान्य आहे. आपण विचारा प्रश्न."

"मग सगं बरं, एका राजाने पाळामेत असे तीन योग्य धर्म कोणते?" सापाने विचारले.

क्षणभर विचार करून विजयदत्त अुत्तरला, "एका राजाने दोन्ही काळात त्रिकरण शुद्धीसाह तीन धर्मांचं पालन करायला हवं. ते म्हणजे-सत्य, धर्म अन् न्याय."

"अगदी बरोबर राजकुमार!" प्रसन्न होअून सर्प म्हणाला- "तू माझ्यावर विजय मिळवलास, आता, या क्षणीच पुष्पहार वनून मी तुझ्या गळ्याची शईमा बाढवीन. अन् जोपर्यंत मी तुझ्या गळ्यात असेन, तोपर्यंत अत्यन्त, प्रभावशाली वीष सुद्धा तुझ्या-भाठी अमृत वनेल."

"आणखीही ऐक, इथे तीन फूट आणखी खोल खोदलंस. तर तुला एक विलक्षण दिव्य नक्षिस मिळेल. विजयी भव!" असा आशिर्वाद देअून साप अचानक सरळ अुभा झाला अन् पांढरे मोती विखरत एका पुष्पहारात परिवर्तित झाला, हार स्वतःच विजयदत्तच्या गळ्यात जाअून पडला.

सोदण्याचे काम पुन्हा सुरू झाले. अन् संध्याकाळपर्यंत तीन फूट खोलीवर पोचताच यजुराचा धातूचा 'क्षण' आवाज ऐकू आला. मजूर मोठ्या सान्ध्याने व हुशारीने त्याच्या आसपासची माती अुकरू लागले. विजयदत्तने खोलत अुत्तरून भूगर्भातून निघणाऱ्या धातूची परीक्षा केली. पण इतक्यात अंधार पसरू लागला अन् गुरू शिवानन्दाच्या आशेवरून मशाळीच्या प्रकाशात रात्रभर काम चालू राहिले.

सकाळच्या बाळभूषाच्या सोनेरी फिरणांत त्या सर्वांनी सुखद आश्चर्याने पाहिले की, ती वस्तु म्हणजे एक चक्रवर्ती सम्राटाची प्रतीक्षा, शक्ती व वैभवाने प्रतीक असे एक विशाल सुवर्ण-सिंहासन होते!"

त्या अर्पूर्व अन् अदभुत सिंहासनाच्या शीर्षभागी हैहय वंशाची कुलदेवी गायत्री हिची प्रतिमा अंकित होती. देवीच्या चरणांवाली एक अुठावदार विशाल पदम होते. त्याच्या केन्द्रभागी एक माणिक जडवले होते. देवीच्या मुकुटामधोमधे जळयलेल्या हिन्वातून पांढरे स्वच्छ किण पावतित होत होते. सिंहासनाच्या दोन्ही बाजूंना दोन सिंहकुंठे होत्या. त्यांची तोंडे बन्द होती, परन्तु खांगुणाची सारी शक्ति जिवन्तरूपात दाखवणाऱ्या अक्रिपिंडांसदृश त्यांचे डोळे पाहून मात्र दर्शकांची हृदये धगधगत होती.

त्या अद्वितीय सिंहासनावर चढून बसण्यासाठी त्यात तीन ठिकाणी पायऱ्या बनलेल्या होत्या. प्रत्येक ठिकाणच्या पायऱ्यांच्या दोन्ही बाजूंस सोन्याच्या दोन स्त्री-प्रतिमा स्वारस-मुद्रेत झुकलेल्या होत्या. या प्रतिमांची कमनीयता अन् शिल्पांची सूक्ष्मता दोन्हीही

विशेष रूपाने पहाण्या योग्य होती.

सिंहासनाच्या सौन्दर्याची मनोमन प्रशंसा करत महाराज श्रीदत्तने कुलदेवीच्या प्रतिमेला हात जोडून नमस्कार केला व म्हटले, "माते, आम्ही सर्व तुझीच अपत्यं आहोत. आपल्या कुलाचा दीपक अन् भावी सम्राट विजयदत्त याचा राज्याभिषेक याच सिंहासनावर व्हावा अन् आपली कृपा कबच वनून नेहमीच याच्या बरोबर राहील असा आशिर्वाद द्या."

विजयदत्त आणि श्रीलेखा यांनीही कुलदेवीला नतमस्तक होअून प्रणाम केला. नंतर महाराज श्रीदत्त अधिकाऱ्यांना ते सिंहासन काळजीपूर्वक राजपाड्यात पोचवायची आज्ञा देअून सर्वांसह स्वतःही तेथून निघून गेले.

राजभवनगत त्रिमिमुख नावाचा एक गुमहेर महाराजांची वाट पहात होता, शत्रूच्या

हातचालींबद्दल अद्यावत माहिती देत त्याने सांगितले की, मराठभूपती थोडीशी सेना घेऊन कालिन्दी राज्यातल्या अतिथी-भवनात तिथल्या राजकुमारीशी आपल्या कुमाराशी विवाह करण्यासाठी शोभता आहे, त्या दोघांना अचानक समजले की, राजकुमारी श्रीलेखा पुरुषवेशात तिबून पळून गेली आहे. त्यांची खात्री आहे, की ती आपल्याच राज्यात आलेली आहे. कालिन्दी राजालाही हीच शंका आहे.

मराठभूपतीने कालिन्दी नरेशाकडे निरोप पाठवलाय की, जे झाले ते झाले, पण युद्धाच्या योजनेत मात्र कमलाही बदल होणार नाही अन् पूर्वीनियोजित राणीतीनुसार कौडिन्यवर आक्रमण केले जाईल, कालिन्दीनरेशनेही यासाठी आपली संमती दिली आहे.

चम्पक व कुन्द देशांचे सैन्य आलापर्यंत

आक्रमणासाठी आपल्या देशाकडे चालू लागले असेल, कालिन्दीचे सैन्य मराठच्या थोड्याशा सैन्याबरोबर ज्येष्ठ युक्त पंचमीच्या रात्री निघेल, आणि कालिन्दी नदीच्या किनारी तळ ठोकेल, अन् त्याच रात्री आपल्या देशावर हल्ला करील.

गुप्तहेराचे बोलणे ऐकून श्रीदत्त आपल्या पुत्राकडे पहात म्हणाला, 'विजय, असं वाटतंय की, तुझे सासरे अजूनही शत्रुपक्षात मिळालेले आहेत अन् कनुतराकडून पाठवलेला संदेश केवळ आपली दिशाभूल करण्यासाठीच पाठवला गेला होता.

हे ऐकून विजयदत्त विचारात पडला. नंतर म्हणाला, 'असंही होऊ शकतं ना, कि शत्रूच्या येण्यात असल्यामुळे ते सध्या त्यांना साय देण्याचं नाटक करत असतील?'

मुलाच्या बुद्धीची मनोमन प्रशंसा करत श्रीदत्त म्हणाला, 'होय, तरीही शक्यता आहे. युद्धातीतनुसार संकट समयी शत्रुशी मित्रवत् यागणं हीही एक राजनीतीची चाल आहे, तो जर शत्रूच्या नाजूने असता, तर कनुतराकडून आणखी एक संदेश त्याने पाठवला असता. काहीही असो, आपल्याला आपलं सैन्य युद्धासाठी तयार ठेवायलाच हवं अन् जय-पराजय परमेश्वरावर सोपवून आपल्याला युद्धाच्या ज्वाळेत बुडी मारावी लागेल.'

थोडे थांबून काहीशा चिन्तित मुंडेने तो पुन्हा गुरु शिषानन्वता म्हणाला, 'गुरुवर! गुप्तहेराच्या बोलण्यातून आपण परिस्थितीची गंभीरता जाणलीच असेल. आपण शत्रूंनी वेढले गेलो आहोत. आता कोणत्याही क्षणी आक्रमण होऊ शकेल, शत्रूच्या सैन्यबलासमोर आपली शक्ती नगण्य आहे. थोड्या वेळापूर्वी सुवर्ण-सिंहासन

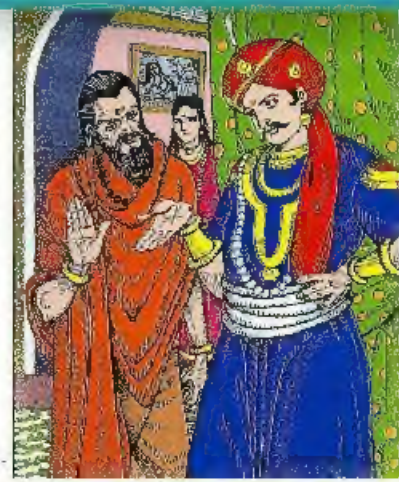
पाहून मला वाटलं होतं, की माझ्या पुत्रासारखा अशा दिव्य सिंहासनावर बसणारा दुसरा कोणी भाग्यशाली असूच शकणार नाही. पण आता मात्र परिस्थिती अनुकूल दिसत नाहीय.'

तेंव्हाच शिनिमुख पुन्हा म्हणाला, 'भयमा असावी महाराज! आताच दुसऱ्या एका गुप्तहेराकडून कळतंय की, माधवसेनेने जेव्हा चक्रमूपतीला राजकुमारी श्रीलेखाशी विवाह पक्का करण्यासाठी बोलवतं होतं, तेंव्हा त्यांनी ही गोष्ट आपल्या महाराणीप्रासून लपवली होती. महाराणींना चक्रमूपतीबरोबर श्रीलेखाचा विवाह मुट्टीच परतून नव्हता. पण त्यांनाही राजकुमारी महाराणीच्या मदतीने पळून जाण्यात सफल झाल्याचे नंतर कळले.

महाराणी अन् महाराज माधवसेने यांच्यात श्रीलेखावरून मतभेद झाल्यामुळे माधवसेने काहीसे अडचणीत पडले होते. आता आपण कोणचं तोंड घेऊन चक्रमूपतीसमोर जावे हेच त्यांना कळेलना! ज्या राजाने आपला इतका भानमारातच केला, त्याच्याचसमोर कालिन्दीचं नाक कापलं गेलं! माधवसेनेसाठी आता केवळ राज्याचीच प्रतिष्ठा पपाळा लागलेली नव्हती, तर खुद सारं राज्यच धोक्यात आलेलं होतं.'

माधवसेने जेव्हा स्वतः काही निर्णय करू शकेना, तेंव्हा महाराणीच्या सल्ल्याने आपली राजनीतीच बदलली. पण ही गोष्ट त्याने मराठभूपती अन् चक्रमूपती यांच्यापसून लपवून ठेवली त्यांचे सैन्य मराठभूपतीबरोबर अवश्य जाईल, संधी मिळताच आपला पक्षिवा बदलून ते कौडिन्यला मिळेल. हा कालिन्दीच्या महालातला गुप्त संवाद आहे. तरीही महाराज, आपण सावधच राहावं!'

एप्रिल २०००

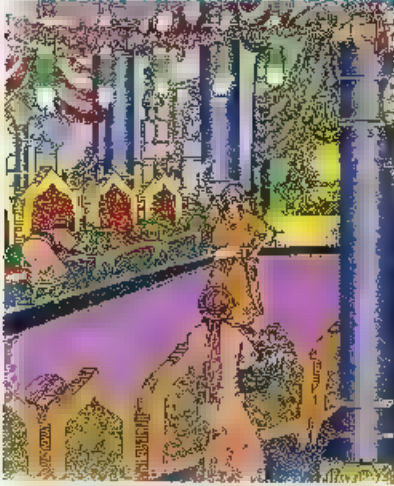

हे बोलणे ऐकून श्रीदत्त हसत विजयदत्तला म्हणाला, 'तुम्हा आता आवाज बरोबर निघाला रे! परमेश्वर अन् कुलदेवी खरोखरच आपल्यावर कुपाटष्टी ठेवून आहेत. या घोर संकटाच्या अधारात आशेचा किरण स्पष्ट दिसतो आहे।

महाराजांची आशंका दूर करत राजगुरु विवानन्द यानीही त्यांना म्हटलं, 'मी स्वतः ही आपल्याला हे सांगू इच्छित होतो की ज्योतिषगणने प्रमाणे युवराजांवरील संकटाचा काळ आता निघून गेला आहे. कालपर्यंत त्यांचे प्राण संकटात होते, पण आता त्यांचे ग्रह इतके प्रबल आहेत की, शत्रू त्यांचे प्राणघेणं तर दुाच, पण शत्रूलाच आपल्या जिवासाठी पळोवळ करावी लागेल. त्यामुळेच आता त्याचा राज्याभिषेक लवकरात लवकर व्हायला हवा. आणि महाराज म्हणून सेनेचं नेतृत्व त्यानंच

23

समाळायला हव विजयश्री निश्चितच त्याच्या गळ्यात माळ घालील "

शिवानन्दाचे बोलणे ऐकून योषेही काही वेळ थाप राहिले

विजयदत्त गप्प राहिलेला पाहून महाराजांना वाटेने की, विजयदत्त शिवानन्दाशी सहमत आहे. त्याने पुन्हा हात जोडून नमस्कार करत गुल्देवना म्हणले, "ही सारी देवी गायत्रीची कृपा आहे. गेले काही दिवस इथे बघणाऱ्या प्रटना म्हणजे देवीचीच कृपा होय. मानव प्रयासाने घडल्या नाहीत त्या. आपल्या बोलण्यावरून माझ्या असं लक्षात घेतय की माझ्या पुत्रावर कुल्देवीची असीम कृपा आहे. आपल्याला वाटत असेल, तसेच कर गुल्देव!"

महाराजांच्या बोलण्यावर हर्ष प्रकट करत शिवानन्द म्हणाले, "कार अंतम महाराजा! असा

माध्यशाली पुत्राचे पिता म्हणून धन्य आहान आपण, मी युवराजाच्या सिंहासनावर होण्याचा मुदूर्तही काढला आहे. आजपासून वरोवर चार दिवसांनंतर ज्येष्ठ शुक्ल पंचमी शुक्रवारी पहाटे सूर्योदयातून दोन पळानी त्या अनुपम वेळी याच्या राज्याभिषेकाची व्यवस्था करावी "

"शत्रुदलही त्याच मुहूर्तावर आक्रमणासाठी कूच करेल अन् इथे त्याच वेळी राज्याभिषेक साजरा होईल" विजयदत्तच्या तांडून सड्डगत्या शब्द बाहेर पडले

महाराजानी त्या मुहूर्तासाठी आपली तंमतीं दिती सव्यांचे असेच मत हाते की राज्याभिषेकाचा अत्यंत सरळ संक्षिप्त आणि अवटवराशिवाय साजरा व्हावा

राज्याभिषेक व युद्ध या दोन्हीची बरोबरच तयारी सुरू झाली सुवर्णकार सिंहासन जमकनाच्या मार्ग लागले. अन् वैसिंक आपापल्या तलवारींना चार करू लागले. अन् युद्धाच्या धड्याची ओजळणी करू लागले

चार दिवस जणू चार भ्रष्टाच निवून गेले असे भासले.

सभा भवन फुलांच्या माळानी सजवण्यात आले विविध प्रकारच्या रत्नानी व मोन्यानी सिंहासन अधिकच फातिमान बनवण्यात आले. सिंहासनासमोर जरा खालच्या सागात राजकर्मचाऱ्यांसाठी आसनाची व्यवस्था करण्यात आली. त्या मागे आसे राहून आम प्रजा राज्याभिषेक समारंभ पाहू शकणार होती

सिंहासनाभरां वेदज्ञ धंडित अर्ध स्वराने वेदमंत्र म्हणू लागले, सर्वजण राज्याभिषेकासाठी ठरलेल्या शुभ मुहूर्ताची वाट पाहू लागले. इतक्यात शिवानन्दाचा संकेत मिळून विजयदत्त व

श्रीलेखाने गुरू व पिताजींच्या चरणामाग्य स्पर्श करून नमस्कार केला अन् सिंहासनाच्या पहिल्या पायरीवर पाय ठेवला, इतक्यात वर्षा ऋतूतील मेघगर्जनप्रमाणे गंभीर पण मधुर आवाजात कोणीतरी घोषित केले "विजयदत्त, धाब जाण!"

या गंभीर आवाजाने सर्वजण दचकले

श्रीस रोखून लोक पुढल्या घटनेची प्रतीक्षा करू लागले. महाराज श्रीदत्तचे मन आश्चर्यात होऊन ओठले. त्यानी मनातल्या मनात कुलदेवीचे ध्यान केले. अन् अज्ञानवश आपल्या हातून अपराध चढला असेल, तर त्याबद्दल सभा मग्नितली नैधीत साऱ्या घटना एकाचा अहडय जीवशक्तीद्वारा घडत असून ते स्वतः मात्र एकाद्या कठपुतळीप्रमाणे त्या शक्तीच्या इशान्यावर नाचत आहेत-हे जाणवारी एकुलती एक व्यक्ती म्हणजे ते स्वतःच होते पण त्या शक्तीशी संपर्क साधून तिचा सकल ओळखायला माव ते असमर्थ होते

पणतु त्याचे गुरू शिवानन्द एक अक्ष

कोटीचे मंत्रवेत्ता असल्यामुळे गुरू जगताच्या शक्तीशी त्याचा परिचय होता, इतकेच नव्हे, तर तिच्या कार्यप्रणालीनं दखत देण्याची शक्तीही त्याच्यात होती. महाराजाचा त्यांच्यावर पूर्ण भक्त्वा होता

जिच संरक्षण गुडच शक्ती करत आहेत अशी सुवर्णसिंहासनासारखी बस्तू गुरू शिवानन्दा मुळेच प्राप्त झाली होती. सर्व कार्य त्याच्याच निर्देशनाखाली चालू होते मग काय कारण आलाय, कि ही बाया. हा विचार मनात येऊन त्याच शक्तीकडून मन धावरले त्यानी प्रभातर्फक दृष्टी शिवानन्दावर टाकली; जणू काही आपचा काही अपराध घडला आहे या"-असच त्याना विचारायच असाय.

विजयदत्त व श्रीलेखा यांची पसलं पन्जवत मागे सरली जणू काही त्या वेघांनी राजगुरूकडे पहात नजरेनेच विचारले 'आता आम्ही काय काय गुल्देव?'

क्रमशः

एप्रिल २०००

25

भारत-गाथा

एका महान् मस्कुलीचा शोधः
मुमयुगांचा गौरवशाली इतिहास

३. गंगावतरण

“हे खर आहे?” मंदीप व चमेलीची आई जयश्री हिने आश्चर्याने विचारले तिच्या आश्चर्यात काहीसा अस्वस्थही होता.
‘हे खर आहे आई पण प्रामाणिकपणे सांगायचं तर या निबंधस्यार्थेत मी नव्हे तर आजोबा पहिले आले आहेत’ सदीपसं सांगिले.
“तीन विषय दिलेले होते.

भारतीय इतिहासातील तुम्हाला सर्वात अधिक आवडणारी व्यक्ती भारतीय पुराणशास्त्रातील तुम्हाला सर्वात अधिक असडणारी व्यक्ती अन् सर्वांना माहीन आवडणारी तुम्हाला परिचित असणारी व्यक्ती मी दुसरा विषय निवडला आणि नचिकेताबद्दल लिहिले. परीक्षकांना कथाणीची व्याख्या सर्वात अधिक आवडली. ऋषीने जेव्हा नचिकेताला म्हटले की, ‘जा यमाकड’ तेव्हा त्यांनी शाय नव्हता विला खुल्लट आधर्या

प्रतिभावान्त पुराता मृत्यूच्या म्हण्यावर ध्यान केंद्रित करायला अुकसवत नचिकेताच तीन दिवस अन् तीन रात्री यमाच्या दारी बाट पहाण्याचा अर्थ असा की नचिकेताने तेवढा खळ आपल्याच ध्यानात मृत्यूच्या रहस्याबद्दल विचार केला नी या कथाणीची व्याख्या अज्ञा प्रकारे केली.

“असं, तर अशी खाल आहे सदीप! नचिकेताच्या गोष्टीचा असा अर्थ आहे, हे मला नव्हतं माहीत’ जयश्री म्हणाली.

‘सखोल ज्ञान अस गोष्टीरूपात प्रस्तुत केल नाही तर लोक ते विसरूनही जाताना त्याबरोबरच, अज्ञा गोष्टी जर शेकडो नव्हे हजाराे वर्षपर्यंत ऐकल्या गेल्या तर त्या अज्ञासाठी की, त्यात सखोल ज्ञान लपलेलं आहे’ आपल्या खातीतून बाहेर येत आजोबा देवनाथानी आपलं मत प्रदर्शित केले.

‘आजोबा तुम्ही कितयला चातलात का’ मी

पण सोबत येतो तुमच्या,” हत्तरीप अस्ताहाने म्हणाला.

‘मी पण!’ आनन्दाने खुद्दया भारत द्वांईरूप बाहेर येत चमेली आरहली.

तिचेही नदीकिनारी चालू लागले.
‘आपण त्या नदीच्या किनाऱ्यावर (हानो, ती गंगेची एक शाखा आहे. गंगेला इतकं पवित्र का मानतात?’) दो देवनाथने विचारले.

चमेली पटकन् म्हणाली ‘मला माहीन आहे कारणयगा कथिकेश हरिदास, काशी अन् कित्येक पवित्र स्थानांवल्न धडाले.

‘हातू ती की’ चमेली, यांच्याबरोबर विल्डही होअू शकतना! ही शब्द अज्ञासाठी पवित्र आहेत की ती पवित्र गंगेच्या किनारी वसली आहेत’ मंदीप अुताला.

‘जगत स्मार्ट बनवण्या प्रयत्न मकां करुस’
चमेली त्याला रागावली.

‘मला मुझाम पंचतल करायची गरज नाही मी आहेच स्मार्ट! म्हणजे अस की मी तुझ्यापेक्षा जगत स्मार्ट आहे खदीपने तिला चिडयले.

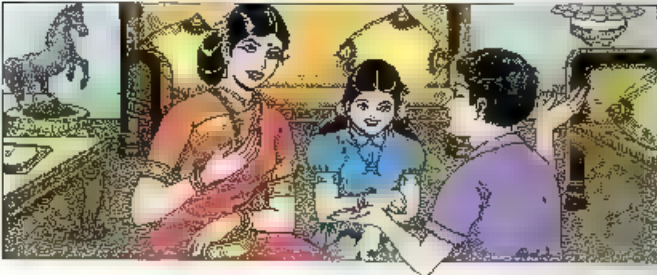
“हे मगळ सोडा! मुवाणो! खरोखर तुम्ही दोघही स्मार्ट आहात मात्यापेक्षा जगन्तच’ प्रोफेसर म्हणालं, आपल्या किनारी वरलेल्या पवित्र स्थानामुळे गंगा पवित्र नाहीय अन् पवित्र नदीकिनारी वसल्यामुळेही ही स्थान पवित्र नाहीत दोन्ही पवित्र असण्याची निरनिराळी कारण आहेत.

विवावयु

आधी गंगा पवित्र असायच कारण सांगा’

“तुम्हीच सांगा न प्लीज!” चमेली म्हणाली.
‘चमेली मी म्हटलं नाही की मी या विषयान जाणू झळितो? आता याच अुतं तुम्हा सर्वांनाच सायता हव आजोबांनी आठवण करून दिली.
“पण आम्हाला नाही माहीत! ‘मंदीप बोवला.
‘शोधायचा प्रयत्न कर जितकं जाणदीत, तितकं श्रुषा सांग आम्हाला’ आजोबा म्हणाले.

तरीही आजोबांनी मुवांता अगवीच निराश केसं नाही कारण काही रोचक व ज्ञानवर्धक गोष्टी ऐकवण्यासाठीच त्यांनी मूलाना बरोबर आणले होते.

त्येवनी जगातल्या सर्वात तांबे नद्यांबद्दल सांगितलेली नीत (नईल) आणि जॅमेझॉन आणि हेही सांगितले की, जॅमेझॉनच्या जुगाचा गोघ १९७१ र्षे अमेरिकन गौधक लॅरेन प्रेलमरावरने कसब केला

‘आपल्या सर्वात महान नद्यांमधल हे लोक इतके दिवस अनभिज्ञ कसे राहिले?’ चर्मलीने आश्चर्य व्यक्त केले

‘‘आपल्याला अनेक विषय माहीत नसतल सगळ्या अशी, की माणूस अडकारमुळे हे कबूल कात नाही क्रान्त येव्याच्या लूप आधीपासून निर्माण कर अन्तित्वात होताच अन् त्यानी आपल सामजस्य प्राप्तपण केव होत पण माणसाने परिणामाचा विचार न करताच पर्वत न्ह केले नद्याच्या प्रवाहाशी खेळ केला पण आपल्या पूर्वजानी पर्वत व नद्यांना देव तेवनाच्या रूपात पाहिले होते ऋषींना असा विश्वास होता की, या प्राकृतिक व गौचर वस्तूंच्या मागे अगोचर परंतु पंचचेतन सद्भा अस्तित्वात आहेत संधारण माणसाच्या ‘दे देव देवता आहेत’ या विश्वासागळे एक फार मोठा आशय दहलेला होता लोक पर्वत व नद्याकडे आदरभावाने पहात असत’ आजोवानी सांगितले

पण त्याचा दृष्टिकोन बदलला तरी कस?’ सदीपने जेव्हासा दाखवली

‘माणूस हळूहळू जास्त जुपयोगितावादी बनत चालला तात्कासिक किंवा तात्कासतांब मिळणारा पायलाच ल्याला महत्वाचा वाटत होता, त्याचा ‘अह’ जपणारी प्रत्येक गोष्ट अशी अर्थपूर्ण होती.

माणसाने आज आपल्या भूतकालाबद्दल उबवलेला किंवा निस्काराचा भव असून माथी पिढ्यांवात तो नेपर्मा आहे तो वर्णवर्ण प्रवृत्ति पतत आहे जुनी सुन्दर वन वेगाने नष्ट करत चाललय तो अन् नद्या व अन्य प्राकृतिक साधनांचं शोषण करत चालला आहे.’ समजवतून सगत आजोबा बोलले तिबंही घरी परतले सदीप अन् चर्मलीचे चेहेले गर्मर होने किमर्गाबात मानवाच्या अमैसर्मीक आचरणवागत आजोबांनी दर्शवलेच्या निराशाजनक चित्रणाबद्दल ते धिक्कित दिसत हाते

‘‘पण मुलांनो! तुमची पिढी तुमच्या वडलांच्या आणि माझ्या पिढीपेक्षा अधिक बुद्धिमान होईल पण एका मध्य अशा भविष्याच्या निर्मिती साठी आपला भूतकाल जाणून घेण फार आवश्यक आहे जुधा तुम्ही गर्मबात मला काही स्थगत अशी मला आशा आहे।

दुसऱ्या दिवशी संव्याकाली सदीप व चर्मली दोघंहां आजोबांना त्यांच्या अभ्यास खातीत भेटताना फार प्रसन्न होते दां चा नी ही

चांदोबा

आपापल्या परीने गिची कहाणी माहीत करून घेतली होती सदीपने एका पुस्तकातून

अन् चर्मलीने आपल्या एका शिक्षकाकडून दर्धानी मिळत कहाणी सांगितली-

फार घाचीन काळी एकदा सम्रा नाबाचा एक राजा होता त्याने अक्षमंघ यज्ञ करायचे ठरपवे त्यासाठी एक अस्य सर्व राज्यातून फिरवला जात असे जगातल्या सर्व राज्यातून अश्व निरापद परत असा, तर राजा स्वतःला ‘सर्वभौम’ शोधित करत असे

पण एक दिवस अश्व रत्नसंग पद्धतीने अश्वस्य

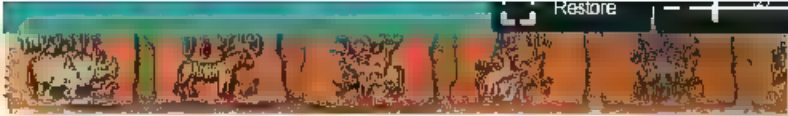
झाला खूप शोधल्यानंतरही तो पृथ्वीक कुठेच सापडला नाही, तेव्हा राजाने आपल्या शस्त्र पुत्रांना त्याला शोधण्यासाठी पाताळान पाठवले पाताळलोकत तो अश्व एका खांबाला बांधलेला होता जवळच एक ऋषी तपस्येत लीन बसलेला होता समरपूरांनी ऋषीवर जव्वाच्या चोरीचा आरोप केला ऋषीने क्रोधित होऊन त्याला आपल्या शापाने जाळून भस्म केले ऋषी निर्दोष होणे दे लागावयी गरज नाहीच इद्राने संगराची चेष्टा केली होती

ऋषीचे नाव होते कपिल त्याच्यात महान् अलौकिक शक्ति होत्या शापातून मुक्त होण्यासाठी स्मर काहीही करू शकला नाही अन् त्याचा अुत्तराधिकारी अन् त्याचा रातु अनुमान किंवा अनुमानचा पुत्र दिलीपही काही करमवला समर्थ ठले नाहीत

दिलीपचा पुत्र भगीरथाने आपल्या पूर्वजाना या शापातून मुक्त करायचा वक्ता मिधय केला त्याने खूप काळपर्यन्त तपस्या करून कपिल ऋषींना आपल्या पूर्वजाना पुनर्जीवित करायची विनवणी केली

कपिल ऋषी युवराज भगीरथाचा प्रस्न झाले परंतु भस्माच्या दिशान्यातून चौसष्ट हजार राजकुमाराना पुनर्जीवित करण सोप नव्हत, तेव्हा अशक्य मोष्ट शक्य करायचा एकच मार्ग होता-

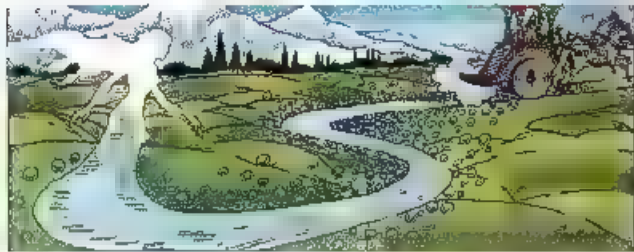

स्वर्गातील पवित्र नदी गंगा पृथ्वीवर आणून तिचा प्रवाह भस्माने रूपांतरित करण

त्यावेळी गंगा ब्रह्मदेवाच्या कर्मेतल्ल होती हिमाच्छादित ध्यावस्थे असून भगीरथाने ब्रह्मदेवाला आवाहन केले अन् त्याला गंगा पृथ्वीवर प्रवाहित करण्याची विनंती केली ब्रह्माने द्रवित होऊन त्याची प्रार्थना स्वीकृत केली पण त्या स्वर्गीय प्रवाहाचा आवाहन पृथ्वीकरी त्हास करू शकत नाही एक नवी समस्या आली राहिली

भगीरथाच्या विनंतीवरून शिवाने पृथ्वीवर जुभे राहून गंगेचा शक्तिशाली प्रवाह आपल्या जटामधे अन्तर्भूत करणे स्वीकृत केले 'महा सर्वप्रथम शिवराया मन्तकावर आतली नंतर पर्वतश्रेणीच्या शिखांवरून ओहल्या मात सावत भूमीकडे वाहू लागली

राजकुमार भगीरथाने शिव याज्यून तिच्या एका थोरला पाताळलोकाची दिशा दाखवली त्याच्या पूर्वजांची रक्षा पवित्र प्रवाहावर तसू लागली अन् तत्काळ ते पुनर्जीवित होऊन उठले

सदीप्त अन् चमेरी ब्रह्मणीचा अस्तित्वात करत गेलले, "गंगा अस्मानासी पवित्र आहे, की ती स्वर्गातील नदी आहे अन् तिने सगळ्यांना पुनर्जन्म प्रदान केला "

कहाणी संगण्याच्या बहारदार पद्धतीबद्दल अभिनन्दन' गंगा अवतरणानेच आणखी एक आव्हान आहे ते तितकसे प्रचलित नाहीय ते आपल्याला 'गंगेच्या पृथ्वीवर अवतरणापूर्वीच्या अन् गंगेच्या मूळ उद्गमामाबद्दल माहिती देत, पण तोपर्यंत हेही लक्षात ठेवा की ही आव्हान प्रतीकात्मक आहेत, गंगेच्या स्पर्शाने मृत माणस पुनर्जीवित होण्याचा अर्थ असा आहे की स्वर्गाची कृपा मृत्यूचा अभिशाप नष्ट करते ' आजोबा देवनाथ पानी सांगितले

'गंगेच्या उद्गमामाबद्दलच आपल्यान काय आहे आजोबा' 'आणखी काही माहिती मिळवण्याच्या आुरंगाने चमेरीने विचारले

"पुन्हा कधीतरी मागेन हं ताडूनई! ' प्रोफेसर बोमले

चांगुलपणाचे फळ

वीरभद्राचे आईवडील त्याच्या लहानपणीच वाढले त्याचा आजोबा (मातामह) राक्षस याने आपल्या बरी जाणून त्याचे पालनपोषण केले आई बापांच्या प्रेमात पारला असल्याने आजोबाकडून त्याचे जणू जस्तच कोळकोलुक झाले, आजोबा त्याचा प्रत्येक हट्ट पुरा करत अन् आईमायरी त्याची काळजी घेत थोडा मोठा झाल्यावरही त्यांनी त्याला कसलेही काम करावयास सांगितले नाही परिणामतः तो मनस्वी आणि आळशी झाला शिक्षणात त्याने जराही आवड दर्शवली नाही त्यामुळे तो अधिश्ठितच राहिला

राख आपल्या अर्धा एकर जमिनीत तऱ्हेतऱ्हेचा भाजीपाला पैदा करी त्याचे अत्युच्च दोशना आरामात खायलाप्यायला पुरेसे होई राख एकेकाच दिवसून दोनदात खणे मोठा झाल्यावरही वीरभद्र आजोबांना कामासाठी मदत करत नसे

वय झाल्यामुळे अन् म्हातारपणी जास्त कष्ट केल्यामुळे राखची तब्येत बिघडू लागली आता तो पहिल्यासारखी मेहनत करू शकत नसे त्यामुळे हळूहळू त्याची प्रानी कमी होऊ लागली अन् शेवटी घरात खावलाही काही आले नाही

शेतात काम करण्यापूर्वी वीरभद्र आता

दुसऱ्यांकडून आहार पैसे घेऊ लागला राखचा चांगुलपणा पाहून लुकावतीला गावचे सर्व लोक त्याला पैसे आहार देत पण नंतर वीरभद्राचा आळशीपणा पाहून लोकांनी त्याला खट करणे बंद केले

प्राचीन दुसरं कोणतंच साधन अल्पसंख्य नसल्याचे पाहून वीरभद्र आपल्या बरोबरच्या कुपाच्या लोकांना धमकावूनभीती राखवून जनरदस्तावे त्यांच्याकडून पैसे घेऊ लागला लहानपणी पीछेक आहार मरपूर मिळाल्यामुळे त्याचे शरीर धडे कडे होते आणि दोन थार जणान तो एकदा सहज लोळून शकें त्यामुळे गावचे तरुण भिभूत, तो जे मागेत, ते मुकाट्याने देत न देणारांना तो पिटून काढत असे

गयात आुरीयच किामटेकड निरण अन् लोकांना धमकी देऊन पैसे अकळण झकड त्याचं काम होतं मूक लागली की कुठेही तो कही खान असे अन् राजी धर्मशाळेत जाऊन शोधत असे त्याने आजोबांकडे जाणही बंद केले

आजोबांना त्याच्या या अुचोणामुळे फार पार्दत यादत्रे त्याच्या लक्षात आले की आपल्याच अनातन लाडाने नातू बिघडला आहे!

एका रात्री एक तरुण वीरभद्रांना बडवून

काढ्यासाठी धर्मशास्त्रात आला वीरभद्र त्यावेळी झोपलेला होता. तरुणाला पाहून एक कुत्रा भुकापला लागला अन् त्यामुळे वीरभद्र जागा झाला. त्याने तक्राला ओलखले वीरभद्रने एकाद्या त्याला मारलाच केलेली होती आणि त्याचाच बदला घेण्यासाठी तो आता आला होता! रोंघांच्या भांडणामुळे धमशास्त्रातले नोक वामे झाले आणि त्यांनी दोघांना प्रत्येकापासून दूर केले

त्या दिवसापासून धर्मशास्त्राच्या कृत्रा वीरभद्रचा जागी दोस्त झाला वीरभद्र त्याच्यावर खूप प्रेम करू लागला आणि त्याला खूप घायला घालू लागला कुत्रा जेवजेंव्हा होभूष काढलास दितू लागला वीरभद्र त्याला 'शेक' म्हणून बोवायू लागला. इच्छेव्हा वीरभद्रच्या समीप जास्तीच किडू लागल्या. आता तो शेजाऱ्यां गावी आठवड्यांच्या बाजारात जाऊन दुकानदारांकडून पैसे वसूल करू लागला. जो देणार

नाही, त्याच्यावर ओरडू लागे, मनात येईल ने बळबंद आणि मारपीटही करू लागे. गावचे काही पैकामेकडे तरुण त्याचे नवीन दोस्त नवने अन् त्याच्या कामात मदत करू लागले. त्यामुळे लोक या प्रकारात धाकतून मुकादयाने पैसे देत असत. त्याचा शेक कायम पद्धतेश्चमाणे त्याच्या बरोबर राहून त्याचे रक्षण करत असे इच्छेव्हा त्याची प्राप्ती खूपच वाढली आजोबांना तर तो जवळजवळ विस्मयनाथ.

एक दिवस कुणाकडून तरी आजोबा फार आजारी असल्याचे कळल्यावरून तो त्यांना पहायला गेला राघव त्याला मिठीमार्त म्हणाला, "माता माझा काही भयंता नाही राहिला बाळा! कॅन्सरा प्राण अडून जातील कुणाला खजूका मला तुमचे काळजी लागून राहिलेली असते हे! काही काम बीम सुट बंद अशा तऱ्हेन आयुष्य फस जाईल? आहत शेत समाळ. सार प्रापुष्य सुखाने राईल बंधा."

"माझी काळजी नकार करू आजोबा! आयुष्य कंटायला माझ्याजवळ भरपूर धन आहे." वीरभद्र हसत बोलता

राघवला वीरभद्रच्या सान्या खांदया माहीत हांन्या म्हणून त्याला समजावत तो म्हणाला, "अयोध्या पद्धतीन कमावलेल धन काही वेळेस काही येत नाही धन ही असुष्याची खरी कमाई नव्हे बंधा भलेपणाने धन मिळेल, तेच यरं धन संकटाला लागलेल्या व्यक्तीला याच धन वस्तु नाचवतात भलेपणाने अन् भलेपणाने भिळवलेल धन. तुझ्याकडेल जे धन आहे, ते तुला संकटानुसार वाचवायलायेवी तुला संकटाला टाकिल, म्हणून त्यावर भरोसा करू नयेस आणि या अथागमून मिळून भलेपणाच्या प्रकाराला ये."

राघव त्याला समजावत असतानाच वीरभद्र त्याचे बोलणे कमावाहेल टाकून निघून विघून गेला

चंद्रोबा

आजोबांचे बोलणे त्याला मीटत अन् कोरडे पाळले

एक दीन दिवसांनंतर शेजारगावच्या सिंड नावच्या तगव्या कुत्र्याने शेकला फाडून फाडून मारून टाकले त्यामुळे वीरभद्रच्या मनाला फार वातना झाल्या. त्या शोकाला तो कितीतरी दिवस फार खराब अवस्थेत राहिला अन् त्याने काही खाहे प्यायलेली नाही त्याला असे वाटले की आता आपला तला काणीच झुरला नाही त्याला कुठे नाहीही जावेसे वाटेना. त्यामुळे मन्दिरात तो प्रवेष्टा तळनेला तलाच पडून राहिला.

राघवला जेव्हा हे माहीत पाळले, तेंव्हा तो नातवाला शेजरा त्याच्याजवळ पोचला अन् त्याला समजावत म्हणाला, "हे बंधा वेढे, जेवणप्राण सोडून कोरला त्रास देऊन काही लाभ नाही होणार जेवण करून घे तू आणि आपली अयोध्या कृत्रं सोडून दे तेंकना सनाबाण सोंड. किट्येक गावाचे तळतळाल तुला मिळत आहेत. तुला ज्याच्यावर इतका खूप भरोसा होता, तो तुला प्रिय शेरू प्ररून गेला. कुत्र्या तुझ्या शरीराचीही अशीच अवस्था होईल. शरीरालावर भस्मा टावण हे निवकच मूर्खपणाच आहे, जितक अनुचित धनावर भस्माची एकच वस्तु आहे, तो म्हणजे भलेपण! मी तुला वेळो वेळी हेच सांगत आलोय!"

आता तरी जागा हो- सक्ताकी याद चुकलेला माणूस संध्याकाळी ओरक परी फातला तर त्याला 'चुकलेला' म्हणत नाहीत"

आजोबांच्या आग्रहावरून वीरभद्रने जेवण घेई, पण पुढेही किट्येक विंसेल तो घराबाहेर पळता नाही. त्याने आता आजोबांच्या बोलण्याचा गमीरपणाने विचार काढला सुरुवात केली त्याला त्यांच्या बोलण्यातले सत्य थुमा लागले. तो गप्प येन आणि गंभीर बनून घरातच बसून राहू लागला

एप्रिल २०००

एक दिवस त्याचा शेजारी बगत. अगत ताप असूनही संध्याकाळी आपल्या शेताकडे निघला होता त्याला बरी तिथेच राहून पिकाची राखण करायची होती त्याला तोप असण्यामुळे त्याची बायको अन् मुसमी शेतावर न जाण्याबद्दल विवकत होत्या तरीही तो जाण्याबद्दल छ वरत होण काय आगदी तयार रीक खेणे कापून वेईल, यडी त्याला सीती बाटत होती

वीरभद्र आपल्या दयावत्तात नसून हे सगळ एकत्र अन् पहात होता त्याला जगनची दया आली त्याला अगदी मनापासून वाटले की ताप असताना त्याने सांगायला पाय बर नव्हे त्याच्या अन्तरातून त्याला आवाज दिला की -तू याख मंदत कर याचा शेजारीच आहेस न तू?

"जगतकाका! तुम्ही विज्ञानाच्या लुमच्या शेतावर आज मी जातो आजारी आहान तुम्ही मी चांगला ठपकणीत आहे." असे म्हणून वीरभद्र

33

जगतच्या शेताला गेला.

जगतच्या मुलीने जेवण पकाऊ घ्यात घातून त्याला दिले.

वीरभद्रच्या स्वभावातल हे परिवर्तन पाहून रावव अन् जगतला पत्ता न राखत

दुसऱ्या दिवशी सकाळी अक्षरिण्यन्तही वीरभद्र एतल न आलेला पाहून रावव घबरेल धाकत पळत जगतच्या शेतावर गेला. तिथे जेतच्या एका खोपऱ्यात वीरभद्र अर्धमेल्या अवस्थेत पडलेला होता. नातवला अन्ना अवस्थेत पाहून रावव जेगने किचाळता 'वत्तर इतर लोकांच्या मदतीने तो वीरभद्रता घरी घेऊन आला

जगतचा एक नातेवाईक त्याची मूळी सुचर्चला हि त्याशी लग्न करून त्याची इश्टे इश्ट पहात होता पण जगतला हे स्वच्छ पसून नव्हते म्हणून त्या नातेवाईकाने जगतला माळून द्यात इश्टे मिळवत घे खवले जगत मेळ्यावर राखककडून इश्टे हळण करीण नव्हे असे त्याला दाटले त्याला माणसासाठीच काही लोकांना बरोबर घेऊन तो शेतावर गेला. कारण त्याला माहीतच होते की शेताची रक्षण करायला तो तिथे झेपेल

वीरभद्र अजून झोपला नव्हता. त्यामुळे त्याने त्या लोकांना नोड दिले. नातेवाइकाला जेव्हा कळत

की हा जगत असून दुसराच कोणी आहे तेव्हा ते त्याला बरीच मार-पीट करून परत गेले त्याचा जीव नाही शेतला

वीरभद्रच्या या त्यागाने त्याचे जीवनच बदलून टाकते वीरभद्रच्या जीवनपाण्याला रसातल खर्च जाणवत च केला. सुचर्चलाने राजदिवस त्याची सेवाशुभुषा केले. वीरभद्रच्या वृण व भयाच्या शाही सर्वांना ऐम व आदर दाद लागला

वीरभद्र पूर्णवरा झाल्यावर एक दिवस राख त्याला म्हणाला "बाळा, जगत आपली मुलगी सुचर्चलाशी तुझ्या सखाबसले विचारपसला आला होता. त्याबरोबर तो मला एतल जमीनही देणार आहे ती तुझ्यातर्फे 'हो' म्हटलं आहे. तुला काही म्हणावचं आहे काय?"

"होय आजोबा" काय घाबरेल राखने विचारले

"जगतच की-थोड्याच लागतपणाने जगत नोड पळत असु काकत, अयं मला माहीतच नव्हतं! तुम्ही बरोबरच समजला आनोबा!" आजोबाने नतवाला मिठीच मारली

वीरभद्रच्या खेळपासून झारझर अशू वहात होत हुंदके देत तो म्हणाला, "लकाळी रस्ता चुकलेला भाणून संज्याकळी वरी परत आला तर त्याला 'रस्ता चुकलेला' तर म्हणत नाहीत न आजोबा!"

कावेरीच्या किनारी - ६

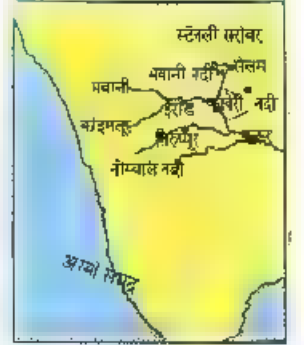
मन्दिरे व दन्तकथा

वर्णन : जपती महासिंगम चित्र : गीतम सेन

सेलमच्या अन्नेयला एक कसबा आहे. मवानी मवानी नदीमळत हे नाव पडले आहे. ही नदी मेळळल्या नळतुननात पहाडांमधून निघते व लमिल्लनादुमचे कोडमत्त व ईशेक मित्तामधून एकूण २७ कि.मी. वहाते या नदीला सिस्वाणी, कितार कुन्नूर कुंदा आणि सोपार साख्या कितपेक छोट्या नद्या येऊन मिळतात

मवाने व कावेरी या नद्यांचा संगम हे मांडे पवित्र तीर्थस्थान आहे. अर्धे लग्न प्रचलित आहे की मवाने आणि कावेरीच्या संगमावर अमुदा नद्याची एक अदृश्य श्वाधीय नदीही त्यांना मिळते. स्थानिक पुराणानुसार कथा अशी की गहरी पाताने विष्णुकडून अमृतकलश घेऊन तो मवानी नदीत पूजन ठेवला होता, अकांताही की हा पळवून नेऊ. मळान्या असुरांसमून नाचमना घेईल. काही काळानन्तर मळान्याने येथून वाहिले तो त्याचे तिनसिंगात रुपांतर झाले होते. मळान्याने तो काढून ध्यामचा लूप प्रयत्न केला, पण ते तो अचूक उकले नाहीत. या प्रयत्नात सिंगतून वाण्याची धात फुटली. ती संगमावर अमुदा नदी या नावाने प्रसिद्ध झाली.

मथानीतील संगमेश्वर मंदिर तमिळनाडूतल दैवाचे पवित्र स्थान आहे. हे स्थान दक्षिण प्रयाग. दक्षिण बदरी आणि

ब्रह्मी परास्मिन् निवसिन् अचलायना प्रचलन् कला

वाक्ता कारण पुर योग्यापूर्वीच बरोबर त्याने बंगला रिकामा केला होता. असे बोलले जात की. श्रमवती वेदनामकी देवीने पुर येणार असल्याची चेतावणी स्वप्नात आधीच दिली होती. कलेक्टर गौरेने देवीचे अुपकार मानून मंदिराला, हस्तिवन्तची एक शाखी अन् काही जडजवाहीर मेढर दिले.

धनानीशासन पुढे दक्षिणैरा ईरीट वाहूचसावे आहे. कामेरीतून काढलेल्या पेरण्यालक्ष्य आणि कविरागयन नावाच्या दोन काळव्यांचा इथे अुद्धेस करता येईल ते तामिळमधे 'ओर्दई' भामने प्रसिद्ध आहेत. एका प्रचलित दंतकथेनुसार या म्थामाचे नाव तमिळमधले होन 'ईर' ब 'आडु' हे शब्द जोडून बनले आहे. याचा अर्थ आहे - खेतीची खोपडी. देवीभावानमधे दक्ष प्रजापतीने यज्ञ केल्याबद्दलचा खुलेल आहे. या ख्यात तमिळित होण्यासाठी वस प्रजापतीने आपला जावई 'मगवान' शिव यज्ञा आमन्त्रण दिले नाही. परन्तु दक्ष प्रजापतीची कन्या दाशायणी किंवा पार्वती ही मात्र न बोलवताच तेथे पोचली. तिच्या आई बापांनी तिची अुपेक्षा केल्यामुळे दुःखी होऊन तिने यज्ञकुंडात अुडी मारली. ही बातणी कळल्यावर शिवाना पारच राम आला अन् त्याने आपल्या जटांसारून बौराड आणि भद्रकाली नावाचे दोन गण निर्माण केले. हे दोघे यज्ञकुंडात पोचले. त्यांनी दक्ष व त्याच्या अनुचारांना मारून यज्ञकुंडात फेकले आणि त्यांची हाडे व कवड्या कामेरीत टाकल्या तिथे त्या कायम श्रोत्यांचा रहाना.

ईरीटच्या अक्षेयेकडे पस्तिमघाटातून नोय्याल नावाची एक पावसाळी नदी अुगम पावते. ती ब्रह्मपूर अन् तिरुम्पूर शहरातून वाहत जाऊच कामेरीला मिळते.

कोड्डातूर हे तमिळनाडूचे दोन नंवरचे मोठे शहर आहे. इथे १००० बाराहाने अन् काण्णाच्या शिण्या आहेत. त्यामुळे याला दक्षिण भारताचे मॅचेस्टर असे म्हणतात. कोड्डमतूर कॉर्गे या गवामेरी प्रसिद्ध आहे. इतून ३ कि.मी. अंतर्गत नोय्याल नदीच्या किनाऱ्यावर दिवाचे पैलू पडीदशस्वामी हे मंदिर आहे. याच्या फनफसना नावाच्या

विदेणी रामाय या नावाचीही प्रसिद्ध आहे. याच्या चार दिशांना हंसगिरि, तिरुचेनगांचु पक्षिगिरी व वेदगिरी हे मंदिर आहेत.

सन १९०० च्या आरंभाच्या महिन्यात मन्दिराच्या भिंतीत एक दबाव्या बनवता गेला. अशासाठी फी, इंप्रज कलेक्टर एडमंड गॅरी याला बाहेरून भराद नाचे दर्शन घेता येईल हा गारा अधिकारी संग्रहाजवळच खान असे एकदा संग्रहात अधिकाय खुप मोठा पुर आला. त्यात त्याचा बंगला अन् त्या जवळ अराणगा जुना विहारा जममळ झाला गला त्यापुस्तून हा गारा अंधि क ही दै व म रे गाने

भंबपात फारच कलात्मिक भूर्ती बनवलेल्या आहेत. जसे म्हटले जाते की, हे मंदिर १ स पू. पहिल्या शतकात बांधले गेले. अन् गामाच्यानल्या मूर्ती चौत राजा कारिकालनचे बनेधून घेतल्या होत्या.

करुणाम्हे जमरावती ब्रह्माची निसरी एक अुफदी कामेरीला मिळते. २०० कि.मी. लांबीची ही नदी कोड्डमतूर जिल्हानल्या अण्णापले महारांमधून अुगम पावते. हिच्यावर बनलेल्या धरणामधे दंतके पाणी अुपलब्ध होते की, या निल्ल्याच्या ५ नंख एकर जमिनीला यतून पाणीपुखटा होतो. संगमातून काढलेल्या अुय्यमोचन कल्ल्यातून तिरुचिरापडी शहरासाठी पाणी पुरवले जाते.

कामेरी व अमरावती नद्या या चेर, चौत आणि पांड्य राज्यांच्या नैसर्गिक सीमा बनल्या. या दोन राज्यांचे शासक कोणतीही महत्वाची बोलणी करणाऱ्यांनी संग्रामावर बघलेल्या मंदिराला जाऊन चैलादिआम्मन देवीचे दर्शन नक्कीच घेत असत. इथेच अगस्ती ऋषींचे मंदिर आहे. लोकांना तदीपात्र करून नेणाऱे नावाडी आपल्या मित्रकानीचा काही भाग आजही मंदिराला दान करतात. जवळच नैल्लामधे कांतीचे आचार्य परमशिबेद्र सरस्वती यांचे शिष्य संत-साधितकर सदाशिव ब्रह्मेन्द्र पांचीसमाधी आहे. त्यांच्या बामनीदास्या एका घडयेचा इथे अुद्धेस केला जातो. एकदा ते कामेरीकिनारी कोड्डमुडी जवळ व्याममधे खोले अंभता अचलक पू येवतून नदीचे किनारे पाण्यासाठी बुडाले आणि हे स्वामीची रंतीत रुतले, त्यांना जेन्हा ऐकितून काढले, तेन्हा त्यांनी मोठ्या शालपुणे अगारची रंती झाडून टाकली अन् चालू लागले. जतं कळी काहीच घडले नाही, असे म्हटले जाते की. विस्वव्याम्पणे कामेरीच्या प्रवाहातून त्याग्राज्या गीतांचे स्वर अुपटतात. त्यचप्रमाणे नेरूरमधे कामेरीच्या प्रवाहातून सदाशिव ब्रह्मेन्द्र यांच्या गीतांचा मधुर नाव त्रिकू येतो.

नदी-प्रवृत्त

मेरू व शिरीकापडीचे क्षेत्र बहुता तमिळनाडूचे सर्वात मोठे औद्योगिक क्षेत्र आहे. मेरू व भवानी धरणाच्या आसपास आणि कामेरी व शिष्या राहुवच पवानी, नोय्याल व जमरावती नद्यांच्या किनाऱ्यांवर कारखाने बनलेले आहेत. त्यात इजारे लोकांना काम

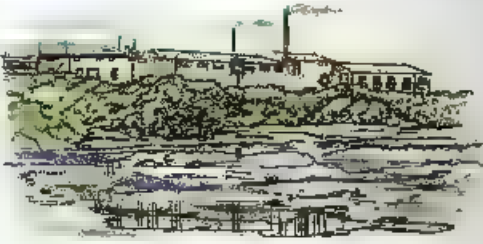
कोड्डुपुदि येथील मंदिर

मार्च २०००

जिल्दाल आहे अन्
आर्थिक लाभ झालेला
आहे. पण कारखान्यांना
नवींवर फार वाईट
परिणाम झालेला आहे.
त्या नाल्यातूनच
'छायेरडे' नावे बनल्या
आहेत. मेढुर भवानी
द्वारेच फोडमत्त आणि
विहंपूर हे शहरांचा
मैना आणि कार-
खान्यांचा औद्योगिक

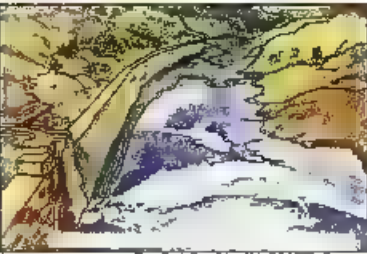
विहंपूर जवळ नोव्यासचे प्रसिद्ध जल-क्षेत्र

कयरी दशरज कामेटी व निच्चा शुक्रबांधे सोडला जाले त्यामुळे नदी-दिनाच्यातील स्टेक व लोकांच्या आरोग्यावर
फाच आणि परिणाम होत आहे.

मराठी नदीच्या पितामहावर असणाऱ्या कारखान्यांमधून आलेला कचरा इतका विषारी असतो की, रोगवाणू,
धम्ये आणि अग्राचे पीक फारच बटले जाते. पण काय असो दोष की रेंवला कारखान्यांच्या पुढे नदीच्या खालच्या
प्रवाहातून बनलेल्या खोली सगळ्या धोर्यात मरणा प्रमाणात मसले पकडले जात असते. पण आता या प्रदूषकांमुळे
मासांच्या काही जाती अविवात राहिल्याच झाल्या आहेत, या बांधाच्या शुक्रांग काढण्या लोकांना फुल्ले व
आतल्याने रोम झाले आहेत.

परंतु अजूनही आलेचे विहंपूर बाकी आहेत. १९९३ मध्ये थळनी नदीचे प्रदूषण घातकपणासाठी आदेशाने सुक
झाले आणि आता न्यायालयानी कारखान्यांना जास्त दिव्या आहेत की, त्यांनी कचरा साफ कारखान्यासाठी
कचरागुळीकरण प्लॉट लावून घ्यावीत न केवळ कारखाने बंद केले जातील.

प्रदूषकांमुळे नोव्यासला 'काली नदी' म्हटले जात आहे, कारण केवळ ९७२ कि.मी. जांबीची ही नदी तिरुपूरच्या
कपडोगंध व धुलाईच्या जवळजवळ ८०० युनिट्स आणि कोट्यातल्या कारखान्यातून तिरुपूरच्या कचऱ्याने अगदी
तुडुच भरलेला आहे. नोव्याल नदीवर बनलेल्या ओतपाळण्या धरणानी विर्मिती १९९२ मध्ये पूर्ण झाली होती आणि
आता केवळ गेली होती की, नोव्यासच्या किनाऱ्यावरील ५% जमिनीला पाणीसुरक्षा केला जाऊ शकतो. परंतु विहंपूर

ह्रीडजवळ कारखान्यांचा सर्रास कचरा कावेरीत सोडला जातो

ते काल पर्यंतचे दोनही आर्या मध्ये पाणी
खोनामा देत राहिले. कारण आता हे पाणी
धुपयोगाच्या लायकीचे राहिले नाही.
न्यायालयांनी जनहिताच्या दृष्टीने नुकताच
एक निर्णय दिला आहे. निर्यातीद्वारा १९९३
२००० कोटी रुपये कमणगाऱ्या तिरुपूरच्या
कारखान्याद्वारेच नागिनले आहे. की नदी व
अप्राच पाणी अन् तळ साफ करावे
खबरीनाच आगही आदेश दिला आहे की
१९९८ पर्यंत सर्वानी मिळून एक
कचरागुळीकरण पत्र बसवा

शरणचे बुद्धिवळ

शरण व शाम दोघेच विहंपूर मित्र होते. दोघे एकाच
गावात राहत असत. दोघे आपापसी काम मिळून
करत परंतु शरणच काम अन् बुद्धी यांची सर्वत्र
प्रशंसा होई आणि शामला सर्व अन् कुचकामी
मानते. 'वाई शामला पाच फार वाईट वाटे शरण
बहुतेक वेळा त्याची समजूत घालत म्हणे, 'तू
दुसऱ्यांच्या बोलाण्याकडे लक्षच देऊ नकोस. कारण
लोकांना सर्वत्र गोष्टीत काही ना काही बदलवण्याची
सकय असते. तू स्वतः आपल्या कामावर समाधानी
असशील, आपले काम सर्वेपणाने केले असतील,
तर दुसरी व्यापच काही कारणच नाही तुला. तू
स्वतःला काय समजतोस तेच महत्वाचे. लोक
काय म्हणतात ते नव्हे समजते.'

एक दिवस दोघे मिळून आपापल्या बायलांसाठी
सोन्याच्या बांगड्या खरीदण्यासाठी शहराकडे
निघत. थोडे अंतर गेल्यावर एका झाडाखाली बसले
दोन घासरी दिसले. ते अंच आपापला वद विचारे
करत होते. आपसात तं माऊत असावेत असे दिसत
होते. दोन्ही मित्रांनी त्यांच्याजवळ जाऊन बांडणाचे

कारण विचारले. दोघांपैकी एकाची अंगावरची वस्त्रे
भूषणाने छोटी गो आपली कहाणी सांगत म्हणाला,
'मी व्यापारी आहे. व्यापारात मी खोटेबाबी मध्ये
मिळवले. मला दोन मुली आहेत अन् त्या दोघीही
एका विचित्र रोगाने पडून झाल्या आहेत. त्यांना काय
रोग आहे, हे कुठल्याही वैद्य इकीमाला कळू शकतं
नाही. दोघी मित्रां जेजून मी त्यांना एका साधू
म्हणत्याकडे घेऊन गेलो. त्यानं दोघींना पाहून म्हणले
की या तुमच्या पापाची शिक्षा योगत आहेत. त्यांच्या
साठी रोज सन्याच्या दोन दोन वांगड्या बनवून रोज
नम्या-नम्या ठिकाणी जाऊन अर्घ्या किमतीला मिळत
वा असे काण्याने दहा दिवसात त्या पूर्ण नम्या
होतील.

त्या साधूबाबांच्या आज्ञेनुसार मी बायब्या
विकायला गेले बसलोच. हा दुसरा माणूस सोनार
आहे. माने बांगड्या पाहून पाहिल्या अन् जेव्हा
त्याचा मक्का विश्वास बसला, की या शुद्ध
सोन्याच्याच आहेत. तंवा ती स्वतःच विकत घेऊ
म्हणतोय. पण माझ्याजवळ पुरेसे पैसा नाहीत.

शुक्री ताचे

एप्रिल २०००

३९

फक्त तीसरी रूपये आहेत. अर्ब बागड्या आहेत पांचवीच्या बाकीचे पैसो तो आपल्या गावी जाऊन चावला त्याच आहे पण पाच गाव माझ्या बालेच्या विस्तार दिशेला आहे अर्ब घेता तर लवकर आपल्या गावी पोचायच आहे

बाकी दोनशे रुपयांतगडी मी याच्या गावी जायला तयार नसतो ना तो आपली सोन्याची अंगठी चावला तयार आहे. पण याची अंगठी शुद्ध सोन्याची आहे की नाही हे मला काय समजणार? हा म्यान सांगत असल्यान माझ्या बागड्या खऱ्या सोन्याच्या आहेत हे त्यान पाहून ठेवतय

मी यासाठीच आपल्या बागड्या यातल विकू इच्छित नाही पण हा तर हडांला पेटला आहे आमचं मांडण हेच

शरण यावर काही बोलणार, झुलत्यात त्याचा मध्येच थांबवत सोनार म्हणाला ओमच्या

दोघाच्या मध्ये तिरन्यान हस्तक्षेप करायच कारण नाही सौदा आम्हा दोघात होत आहे. आम्ही आपसात काय ने करून घेऊ

'पण आम्ही दोघही सोन्याच्या बागड्यासाठीच शहरात चाललो आहोत आमच काम इथेच होऊन गेल तर शहरापर्यंत टाछा कशाला? आम्ही तर पूर्ण रकमही चावला तयार आहोत' शरण दोघांना खुद्देशून बोलता

सोनार पुन्हा म्हणाला 'पहिल मि-हाश्क तर पाँच आहे या सौद्याक पहिला माझाच इक आहे किमत तर मी ही खयला तयार आहेना? मीक तर नाही मागत ना? बाकीच्या दोनशेच्या बदल्यात आम्ही तरी घ्या नाहीतर माझ्या गावी येऊन रोस पैसे घ्या'

नाराज होऊन व्यापारी सोनाराला म्हणाला मागितलं ना एकदा कि मी बागड्या तुला विकतारच नाही

सोनाराला व्यापाऱ्यान दिनेल्या रोखडोक भुलताने शरण व शाम फारच खूब झाले पांचवी रूपये देऊन त्यांनी बागड्या खरीदल्या. आपल्या मामानच आपल्याला खऱ्या सोन्याच्या बागड्या अथवा किमतीत मिळाल्याच्या खुद्दीत होत ते त्यांना सोन्याच्या खरेपणाबद्दल जराही शंका नव्हती तरीही गावी पोचल्यानंतरच त्यांनी त्या सोनाराला दाखवल्या

गावच्या सोनाराने प्रथम बागड्या कीद पारखल्या आणि तो म्हणाला 'या नकली सोन्याच्या आहेत एक बागडी पन्चवीस रुपयांपेक्षा अधिक किमतीची नव्हे तुम्ही लोकानी जास्त किमत तर नाही दिलीत ना?'

माही फार काही जमून नाही दिले कीडेसे अधिक मात्र दिलेत' खरी गोष्ट लपवत शरण चुनखला अर्ब आपल्या बागड्या घेऊन दोघही

घरी गेले

घरी आल्यावर शरणने रंगली हकीकत बायकोला मागितली पण बायकोला शरणच्या या कामान फारशी चूक वाटली नाही थुलट तिने त्याच्या बुद्धिमत्तेची प्रशंसाच केली ती म्हणाली, या बागड्या खऱ्या सोन्याच्या असल्या अन् तुम्ही त्या घेतल्या नसल्या तर एक सुवर्णमधीच घालवली असली ना? बुद्धिमान माणूस अशी संधी कधीच सोडणार नाही तुम्ही खरेच फार बुद्धिमान आहात पण माझ्यासमीर अकलकलणं काहीच चालत नाही अन् माझ्यान माथ दिली तर पोटासाठी करस्थानही विकत होताना तुम्ही असंच मज्जा की भाग्य आपल्या बाजून नाहीय पण तुम्ही जे केला ते प्रत्येक अकलवन्नानं करावं असंच होतं तेंव्हा तुम्हाला किता करायच काहीच कारण नाही

त्यावेळी शामही शरणच्या जवळच होता आणि त्याच्या बायकोचे बोलणेही ऐकत होता ते सर्व ऐकून शामलाही सान्त्वना अन् शांती मिळाली. त्यानेही घरी जाऊन आपल्या बायकोला राई काही सांगितली पण त्याची बायको त्याला फटकात म्हणाली 'मला माहीतच होत की तुम्ही पराबले जाव, तुम्हाला तर कोणीही परज मूर्ख बनवू शकत मूर्ख तर आहातच ना मी बरोबर आहे असने, तर बर झालं असेल चुकलच माह ते'

थोडा वेळ गप राहून सन्याला रामान ती म्हणाली, 'तुम्ही विश्वासाच कस ठेकतान की तो खरं सनो अथवा किपलीत वेईत? मला तर यात बरच मोठे कारस्थान असतयसो दिसतय अन् अशेही असू शकतय की त्यात शाणचाही हात असतार.'

शाम आपल्या दुर्भाग्याबद्दल फार दुःखी होऊन विचार करत होता की शरण किनी भाव्यशाली आहे! तोही तर फतबला गेला पण त्याच्या बायकोने

तरीही त्याच्या बुद्धीची तारीफच केली माझ्या बायकोनेही त्याला पूर्ण नही मानलं थुलट असही म्हटल की. या कारस्थानात त्याचाही हात असू शकत म्हणजेच, तो झुका दुशार आहे शाम आता आपल्या भाग्याला दोष देऊ. लहा व मुलाप्रमाणे धुसमुसून रडू लागता

तिंकडे शरणही आपल्या घात एकान्तात बसून विचार करत होता तो आपल्या भाग्याला नव्हे, तर आपल्या बुद्धीला दोष देत होता कि काय काय आपण एका अनोळखी माणसाकडून इतक्या सहजपणे फसवले गेवा तरीही आपली बायको अंगापल्याला मूर्ख नव्हे तर बुद्धिमानच फटते त्याने निरचय केला की खरोसरच आपण आपली बुद्धिमानी सिद्ध करायची अन् आपली घालकलेली रकम परत मिळवायची

खूप विचार केल्यानंतर त्याण एक गांठ

आठवली गावात कालुशिवाय आणि कोणताय माहीन नव्हते की आपण सामर्थ्य तोल्याच्या बागड्या घ्यायला राहणान जात आहोत काही दिवसापूर्वी कालु आपल्या मुलीच्या लग्नासाठी रॉने घ्यायला शहरात गेला होता म्हणूनच आपण व शामने वहाउत जातयेवळी त्याला-खं सोन झुटे मिळतं बाबडस विचारले होते त्या ठकाजवळही बरोबर चारच बागड्या होत्या असही असु शकत की कातू बागड्यासाठी आमचे शहराकडे जाण अन् उगाचं खोतं भांडण-ही सवे एकाच नाटकाची दृश्ये असतील

नाचडतोव झुटून वेगाने यामपांचाघरीच्या प्रधानाकडे जाऊन त्याने सर्व गोष्टी सविनय सांगितल्या प्रधानाला कालुची काळी कुन्येमाहीन होती, पण काही पुरावा नव्हता बघल. तो तर अशा खोशीची वाटचल घेतात होणा त्यान शरणल्या राजापाला अनुषंगाने दित अन् खरी गोष्ट शोधायच आम्हासून देउन पाठवून दिले

प्रधानाने व काळखालाचार्तेश्वर नजर ठेवण्यासाठी दोन हेर त्याच्या मागे लावले ते बेश तरे करून त्याच्यावर नजर ठेवू लागले

त्याच दिवशी रात्रीच्या घेटी कालु शंजोर ज्य गाडी आपल्या मागील ठकाकडून आपल्या

हिम्याची रकम वसूल करायला गेला पंचायत प्रधानाच्या हेरांनी तिथेच त्याला अन् त्याच्या राखीला शक्या हातीच पकडले त्यानी कसूत केले की शरण व शामला नकली सोन्याच्या बागड्या त्यांनीच विकल्या होत्या त्या दोघांना आपले पैस घेतही मिळाले

शामने बायकोला ही खबरदवार सांगितली त्याने असेही सांगितले की शरण आपल्या बायकोच्या प्रौढसाहनाचे हे सर्व करणान नकल झाला पण त्याची बायको मात्र आणला दृष्टिकोणच बरोबर असल्याचं सांगत म्हणाली 'शरणच्या बायकोन त्याच्या वडींची खूप प्रशंसा केली त्यामुळेच त्यान वृद्धी आणली तीक्षण बनवायचा प्रयत्न करत मी कदा गेलसे पण त्याला काहीच लाभ नाही झाला अजून कौपत्यात वनून तुम्ही आपल्या मर्यादा दोन दिवस अस बायकोची तुम्हाला कधीच अकल येणार नाही

पण यावेळी शाम बायकोवर नाराझी झाला नाही अन् दुखीही झाला नाही पण त्याला असे शटने की बायको बरोबरच नोतनी आपल्याला भजून बराच काही शिकायला हय बायकोच्या कुंकान आज त्याला प्रेमांचा तडगण सापडला कीही शक्यताही प्रेमा

तोंडाची कारवाई

खूप पूर्वीची गोष्ट आहे एका राजाचा एक फार बुद्धिमान आणि अनुभवी मंत्री होता राजाने त्याच्यापेक्षा अधिक बुद्धिमान घन्वी कुठेच पाडिला नव्हता

एक दिवस मन्त्र्याने राजाला सांगितले की आता आपला निवृत्त होण्याचा दिवस जवळ आला आहे आपले आयुष्याचे शेवटचे दिवस आरामान काढायचा आपला विचार आहे

मन्त्र्याला तीन तरुण पुत्र होते अन् विषेही सारखेच प्रतिभाशाली आणि कर्तव्यनिष्ठ होते 'तुम्हाला निवृत्त झाल्याचे अखेर नर भिक्षा, मला तुमच्या तीन पुत्रांपैकी कोणही एकाला आपला उत्तराधिकारी म्हणून निवडू द्या मला वाटतं की, तुमचा थोरला मुलगा ठीक होईल न? तुमचा काय विचार आहे?' जाला मन्त्र्याला म्हणाला

'महाराज! आपली आपल्या मन्त्र्याकडून काय अपेक्षा आहे, सावर हे जयलून आहे

आपल्याला जर विधीक अन् दुस्साहसी माणूस हवा असेल तर माझा ज्येष्ठ पुत्र नकीच फार उपयोगाचा असेल आपल्यास या पदावर दूष क्लृप्त अन् बुद्धिमान माणूस हवा असेल, तर माझा मधला पुत्र योग्य निवड होईल अन् जर एक सत्यनिष्ठ व्यक्ती हवी असेल तर त्यासाठी सर्वथा योग्य माझा धाकटा पुत्रच असेल' मन्त्री उत्तरला

अपत्या मुलांच्या स्वभावाविषयी इनकं सुनिश्चित विश्वासाने तुम्ही कस म्हणू शकता? त्याच्या विश्वासाने तुमचा घेत बरोबर आहे, असे पुराव्याने सिद्ध करू शकाल?' राजाने प्रश्न केला 'करू शकं न, महाराज!' मन्त्री आत्मविश्वासाने म्हणाला

राजा अनुसुकतेन म्हणाला 'खरचा तुम्ही सिद्ध कराय अशी इच्छा आहे माझी

'छान महाराज' थोडा वेळ थांबकून मन्त्री म्हणाला, 'मी तिघांनाही एक आज्ञा देईन

पाहूया या निषादेची प्रत्येकूण निची कशी
अमलबजावणी करतो ते'

नंतर याने तीही मुलांना एका खोलीत
मोजावले राजाएक गुप्त झरोक्यातून त्यांना एहान
होता

मधी मिह गजने प्रमाणे सभार आवाजात
म्हणता 'एका पुत्रांनो राजबागेच्या मध्यावर
एक खास प्रकारच्या गुलाबाचे रोप आहे त्याची
फुल तोडायला मनाई आहे पकडला गेल्यात, तर
शिक्कानूच बाळग्यालाही सुखी फक्त आपल्या
तांडाचा उपयोग करू शकता होय फक्त
आपल्या नोंडाचा समजत'

सध्याकळची वळ होनी मुलांनी पित्याच्या
पावलांना स्पर्शन नमस्कार केला अन् निरोप
घेतला 'संगेत धुमून ते लपत छपत त्या
रोपाजवळ पोचले पण त्यांनी फुल तोडताना
सावध पहावेक्यांनी त्यांना एकदले

धोरल्या मुराने ताबडतांब आपल्या तांदाने
गगनभेदी आरोखी टांकली. अन पहावेक्याच्या
ज्ञानाला चावण्यासाठी आपले तोड खुशडले
भ्यायलेल्या पहावेक्याची पकड यामुळे दिती
होताच तो मुलगा पळून जाण्यात सफल झाला

मधल्या मुलाने गुलाबाचे फुल पदकून आपल्या
नोंडत लपवले अन् स्वातंत्र निर्वास मिळविले

सर्वात धाकटा माव शान्त राहिला अन्
पहावेक्याद्वारेच मुकाळ्याने राजाकडे गेला
आपला दोष कबूल करत तो राजाला म्हणता
'मला माहीन आहे महागज' त्या रोपला ज्ञान
गवायली मनाई आहे पण माझ्या मनात एका
गाडीचलकांमलीही राखा नव्हती कि जर आपल्या
बुद्धिमान संव्यासंच फुल नोंडावला तांगितलं
असेल तर त्याचं नक्कीच काही योग्य असे
कारणही प्रतेल

तिचा चौही बाणूक स्पष्ट करत मन्त्री
म्हणाय 'पहा महागज पकडल गेल्यावर
प्रत्येकान आपापल्या तोंडाचाच उपयोग केला
मी त्यांना तशी आज्ञाच दिली होती ना! पण
प्रत्येकान आपापल्या पद्धतीने आपापल्या
स्वमायानुसार केले' एकान तोंडाचा उपयोग
हिंसामयक पद्धतीने केला एकाने कुतर्काईने केला
अन् एकाने खरं झोतून केला'

प्रसन्न होऊन महागज हसले अन् बोवले
'एकदम बराबर माझ्या प्रिय मन्त्र्या! पण तिथही
आपापल्या पद्धतीने योग्यच आहेत तुमचा धोरला
पुन मनांधकारी बनू शकतो अन् दुसरा माझ्या
सहस्रगाराच्या रूपात' पण सर्वात धाकटाच ओ
बुद्धिमान आहे तोच आपण लोडणार असणाऱ्या
पदाचा योग्य आहे

५० - बुद्धाची तयारी महाभारत

कृष्णाने दिलेल्या दिव्यदृष्टीच्या साहायाने
धृतराष्ट्राने कृष्णाचे विश्व-रूप पाहिले नंतर तो
कृष्णाला म्हणाला 'सगळ्या, गुमगुमाय कृष्णने मला
हे विश्व नम्र प्रकट केलेस, ते आता परत प्रेच्या
नेचानी मी तूझा रूप पाहिले त्या नेचानी मी आता
साधारण मानव अन् हे विश्व पाहू इच्छित नाही
दुसऱ्याच क्षणी सगळ्याकडे पूर्ववत् झाले
कृष्णही सगळ्याकडे रूपान दिसू लागला कृष्णाने
समेत अणुस्थित असलेल्या सर्वांच्या निरोप घेऊन
आपला एक हात सान्धकीच्या दुसरा विदुरच्या
हाती दिला अन् ते सभाभयराजून बाहेर पडले
त्याच्याकडे धोरच धोरच व अन्त्य राजेही माथुला गेले
सभामंडपाच्या बाहेर खरकं सव सजे ठेवून अभा
होता कृष्ण त्यात सराला, तेव्हा धृतराष्ट्र त्याला

म्हणाला 'कृष्ण! तैरसमजनको करु माझ्याबद्दल'
पांढवांचदल माझ्या मनात धोखाही द्वेष नाहीय
दुर्योधनखला हा मी तुज्यासमोरच समजायल, स्व
समासयानीही ते एकल'

यानन्त कृष्ण धृतराष्ट्र श्रीष्म श्रेष्ठ बाल्हिक
कुप इत्यादी मंदीतधान्या सांगताना अुदशन
म्हणाला 'महात्माहो समेत काय ज्ञान ते तुम्ही
पाहिलेस! दुर्योधन रागाने निघून गेला धृतराष्ट्र
त्यतला असमर्थ म्हणाले मी ज्या कामासाठी
आला होता ते झाले मी आता परत युधिष्ठिराकडे
जातो मला आज्ञा द्या " सर्व यदीतधारी माणसे
कृष्णाच्या निरोप देऊन आपापण्या वरी परत गेली
नंतर कृष्ण 'वान चेतून आपनी आत्मा कुणी
दिच्याकडे गेला तिला सगळी सगळी देखून

म्हणता 'देवी त्यांच्यानी दुर्वाधनाला भ्रमेक धक्के लागून पाहिले पण त्याने काहीच ऐकून घेतले नाही. कोणाचा शब्द जवळ आलाय असं वाटतं अजून दावाहीपमाणे त्यांना जाळून काढील मी पांढवाकडे चाललोय तुला त्यांना काही निरोध द्यायचा आहे'...

पुत्र युधिष्ठिराला म्हणाय की धर्मसाधक अर्थाक्रमण करू नकोस. याहुबळावर जाण हा क्षयीयाचा धर्मच आहे त्यासाठी हेता करावी लागली की ही दवाचीच इच्छा असेल. असं ऐकतय की प्राचीन काळी मृकुन्द नावाच्या राजांनी कुनर सगळं पृथ्वीमंडळ देखून कात होता पण त्याने ने ज्यायला मका देव म्हणून होतं मी आपल्या बाहुबळाने राज्य जिंकू शकितं तेवढंच पुरेसं आहे मला ' यापेढी युधिष्ठिर ज्या मार्गाने जात आहे,

तो मला मुळीच पसत नाहीय तो मार्ग राजा पाडु किंवा भीष्म यांच्यासहोद्री स्वीकार्योय नाहीय त्याला राग की युधिष्ठिरासोही मी रोज यक्ष दान, तप, व्रिता, श्रद्धा यांच्या प्रतीपी इच्छा करले आहे, राज्यहासन धर्मपूर्वक कारण हे अुत्तम क्षत्रीय लक्षण आहे. भिक्षाटन, शोती अन् व्यापार हे क्षत्रीयाला शोभत दिसत नाही पांढवांनी आपल्या पितृवच राज्य पुन्हा मिळवायला हव परम्याच्या आश्रयाने जगण्यात कोणत सुख मिळणार आहे? युधिष्ठिराला हांग, कि न्याने आपल्या पित्याला व पितामहाना अुत्तम लोकांच्या प्रतीतीसाठी मदत करावी "

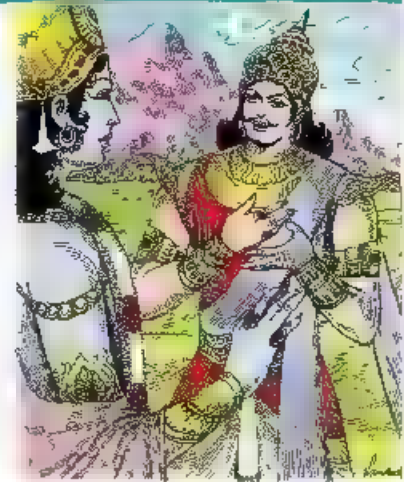
कृष्ण कुलीच्या महालातून निघून कोरत प्रमुखाचा निरोध घेऊन रात्रपडी न कर्ण याच्या आपल्या स्थावर वसवून स्वाना डालता. त्या नगर घड करून निजेन प्रदेशात पांचला. तेव्हा कृष्ण कर्णाला एकातात म्हणाला 'कर्ण तू वैद राजा धर्मशास्त्राच अध्ययन केले आहेस म्हणूनच तू सवे काही समजु शकशीन कन्येच्या गंधानु ज्वाचा जन्म होतो त्याला कानित म्हणतात अशी कन्या ज्याच्याशी विवाह करील तोंच माणूस त्या कानितचा पित्त भ्रमतो तू कुर्गीदेवीच्या गर्भानुत कानित म्हणून जन्मलास म्हणूनच तू राजा पाडुचा ज्योपुत्र जाहून धर्मशास्त्रानुसार तू राजा वनाग्यास योग्य श्राद्ध पित्याच्या पक्षाकडून पाडव अन मानेच्या पक्षाचे वृष्टिवशी लोक तुझे मानेबाईक आहेत तू माझ्याबरोबर येत असशील तर पाडव त्याचं पुत्र पाड्याच्या पक्षाकडून जन्मायला आलेतं सगळे राजे तुझ्या चरणांना नामस्कार करतील तुला रक्षणाभिषेक होईल दीवडी तुला आपला लक्षाव

पती समेल, युधिष्ठिर तुला युवराज बनून राहील तू राज्य ग्रहण केलस तर कुर्गीदेवीला आनन्द वाटेस "

यावर कर्ण बोळू लागला. 'कृष्ण माझ्यावरचं प्रेम अन् स्नेह यामुळे तू जे काही सांगितलंस ते मी ऐकतं मी पांडुराजाचा पुत्र आहे, पाल काही शका नाही कुर्गीदेवीने फक्त मला जन्म देऊन नवीन सोडून दिलं. अधिरथ नावाच्या वृत्ताने मला अुचलून नेऊन आपली पत्नी राधा हिच्या हवाली केल असस्य कष्ट गुपयून माल पालनपोषण करणाऱ्या त्या जोडप्याचं श्राद्धादि स्मृकार करण हा माझा धर्म नाही का? त्यांनी मला वसुधेन असें नाव दिलं मी त्यांच्याच जातीतल्या कन्येशी विवाह केला मला पुत्र अन् नातूही घालेस

आता मी त्याच कुटुंबाचा सदस्य आहे. तेच माझ कुटुंब आहे जन्मदात्या आईपेक्षा जीवन देणारी आईच श्रेष्ठ असते राधा माझी हरी आई आहे तिने आपतं रक्त आटवून माझ पोषण केलय माझ्या शरीरातलं रक्त हे तिचंच रक्त आहे माझ्या शरीरातली एक एक पेशी तिची कणी आहे. कुर्गीन आजपर्यंत माझी काळीच खबरबान घेतली नाही कोणी आई असं करू शकेल का? निन तस अशापारी केल की तिला आपलं पान्च पुत्र आहेत राधाला तर एकच पुत्र आहे मला माझ्या त्या पालेशी कृतघ्न होण्याचा सडा तू देत आहेस काय कृष्ण? गेली तंत वर्ष धुनराष्ट्राच्या म्हालान मी दुर्वाधनाच्या आश्रयाने राजभोग भोगत आहे माझ्या बलावरच दुर्वाधन पांडवाशी युद्धाला उकलाय त्यानं मला अर्जुनाशी द्वन्द युद्ध बसवला. सांगितलंय यासाठीच मी थंय किंवा लोमामुळही

इष्टिल २९००

दुर्वाधनाशी अन्याय नाही करणार मी अर्जुनाशी युद्ध केल नाही तर आम्हा दोघांच्याही अपकीर्ती होईल तू तर जाणतांसच कृष्ण की मी दुर्वाधनाचा किती ऋणी आहे. त्या पांडव मला दुस्कारत असताना दुर्वाधनाचेच मला आदर दिला त्यावेळी तर तुही मला जन्मरहस्य अन् माझं जन्मजाल गुप जाणून होतारा मम मी कोण हे जाणाल तेव्हाच का नाही समितलस? आज मी जो कोणी जमा करु आहे तो सगळा राधा अन् दुर्वाधनामुळेच आहे मी मन प्राण अन् शरीराने त्यांच्या क्षणभुवात बांधलेला आहे त्यांच्याशी विद्रवास्वगत मी नाही करू शकणार तुझ लहाय निघून पाडव मकीच विजयी होतील मी मोठा नाझ आहे हे युधिष्ठिराला समजलं तर तो राज्याची इच्छा करणार नाही मी सगळ विद्रव जिकून घेतलं तरी नं

दुर्योधनाचाच देईन म्हणूनच युधिष्ठिराला साया पृथ्वीच शासन करू दे. पांडवांना तुच्छता दाखवत मी दुर्योधनाला प्रसन्न करण्यासाठी आपले विचार प्रकट केले आहेत. त्यासाठी मला आता धरचात्ताप वाटतो आहे. पण माझं हे बोलणं तू कुणासाठी सांगू नकोस. अन् अर्जुनाला युद्धासाठी तयार कर."

यावर कृष्ण हसून म्हणाला "म्हणजे तू त्या राज्याची इच्छा नाहीस तर! ठीक आहे. हा महिना युद्धाला अनुकूल आहे. एका आठवड्यात अवाक्या येईल. तू भीष्म, द्रोण अन् कृपाचार्य यांना सांग की त्या दिवशी युद्ध सुरू करावं. तूही तयार हो युद्धाला!"

यानंतर कृष्णाने कर्णाचा आलिंगन दिते आणि कृष्णाचा निरोप घेऊन कर्ण आपल्या राथात बसतो परतला.

कृष्ण निघून गेल्यावर बिदुर कुन्तीदेवीजवळ

जाऊन म्हणाला, मला जे हवं होत तेच घडत आहे. पांडव अन् कौरव मिळून युद्धात लागले. लोकांचा बळी घायला निघत आहेत. कृष्ण आपल्या कार्यार्थ अक्षरफल होऊन परत गेलाय."

कुन्तीदेवीलाही युद्धात भीष्म, द्रोण आदीसारख्या महापुरुषांचा मृत्यु झेप पारच. मर्यादा वाढले तिला असे वाटले की आपल्या पुत्राकडून ज्ञानी लोकांचा वध होऊन विजय मिळण्यापेक्षा दारिद्र्यत धरून मरण बेहतर आहे. तिच्या असेही मानात आले की, येणाऱ्या विपत्तीच मूळ कारण कर्णच आहे अन् पांडवांचा द्वेष करत तो त्यांना मारण्याचा निश्चय करून चुकला आहे. म्हणून तिने कर्णाच्या मनात पांडवांबद्दल अनुकूल भाव निर्माण करायचा निश्चय केला आणि ती गणकनिरी पोचली. कर्ण तिचे बप करत होता.

बप संपल्यावर कर्णाला कुन्ती दिसली तेव्हा तिला प्रणाम करून तो म्हणाला, "माते मी कर्ण आहे, तुझ्या पायावर माझे प्रणाम. बोल काय कामासाठी आली आहेस माझ्याकडे? माझ्याकडून तुला कासली मदत हवीय?"

"पुत्र, तू माहात्म्य भुजंगा आहेस. राधासमुलगा नव्हते अन् सारथी कुळानलाही स्टेस विश्वास दे. माझ्यावर तुमी आपल्या भावांशी ओळख नाहीस. दुर्योधनासाठी म्हणू पाप करायला निघाला आहेत तू! हे अनुचित आहे. अर्जुनाने आपल्या शक्तीने जियलेलं राज्य कौरवांनी हडपलं आहे. ते धृतराष्ट्र-पुत्राकडून घेऊन तूच त्या राज्यावर शासन कर. बलराम अन् कृष्णा प्रमाणे तू अन् अर्जुन प्रेमाने रहा. तुम्ही दोघं एक झालात तर तुम्हाला काहीही असेयना घाणार नाही." कुन्ती प्रेमाने म्हणाली.

हे बोलणे ऐकून जगही विचलित न होता तो कुन्तीदेवीला म्हणाला "माते, मी तुला स्वर्ण देऊ शकत नाही. तू माझ्यावर महान् अन्धारा केला आहेस. पाप केले आहेस तू! कोणी अन् सुद्धा माझ्याबाबतीत असे पाप करू शकणार नाही. मी क्षत्रीय म्हणून जन्म घेऊनही सुतकुलात वाढलो आहे. क्षत्रीयाच्या संस्काराशी मी अंगीच अपरिचित आहे. आजपर्यंत माझं कुशलक्षेम जाणून घ्यायचा तू प्रयत्नही केला नाहीस. आज स्वर्णाच्या हितासाठी मला तू सामोपचाराच्या गोष्टी संलग्नते आहेत. चाचेळी मी पांडवांच्या वशात गेलो, तर लोक म्हणतील की मी घायरून त्यांच्याकडे गेलो. युद्धाची तयारी झाल्यानंतर मी असे घोषित केले, की मी पांडवांचा भाऊ आहे. तर सगळे राजे माझी निन्दा नाही करणार? धृतराष्ट्राच्या पुढांनी मला आश्रय देऊन माझा आदर सत्कार केला. मी त्यांचा निरादर करू काय?" माझ्या शक्तीवर अवलंबून ते युद्धाला तयार झाले आहेत. त्यांचं नष्ट होऊ नये म्हणून मला आपल्या बाणांची आहुती घ्यायला हवी. बुद्धी अन् विद्वत्त्वाने मला अन् माझं पुत्र-आम्ही जेवटपर्यंत लढू, तू आपल्या पुत्रासाठी भिऊन माझ्याजवळ आली आहेस. तरीही मी तुला निरादर करणार नाही. मी तुझ्या पुत्रापेक्षा अर्जुन सांठून अन्य कोणाचाही वध करणार नाही, अर्जुनाचा वध करण्यासच माझ बळ अन् पराक्रम सार्थकी लागतील. युद्धात अर्जुन मारला गेला तरीही मी बरून तुझे पाच पुत्र जिवंत राहतील, अन् मी मारला गेलो. तरीही पाच जिवंत राहतीलच. तुझे सहा पुत्र कधीच जिवंत राहू शकणार नाहीत. याबद्दल खात्री बाळगा!"

दुस्खावेगात कर्णाला आतिथ्य देऊन कुन्ती बोलली "पुत्र! विधीच्या विधानात कौरवांचा विवाह नकोच तिहीलेला आहे. पण ही मोठ विस्मय नकोस, कि तू आपल्या पार सावाचा जीव बाचवायचं बचन दिल आहेस. तुझं करण्यास असो." कुन्तीने कर्णाला असा आशिर्वाद दिला. कुन्तीच्या पावलांना स्पर्श करून कर्णाने तिचा प्रणाम केला व तो आपल्या घरी गेला. कुन्तीही आपल्या निवासस्थानी परतली.

हस्तिनापूराला शुभपलायन परत गेल्याबरोबर कृष्णाने पांडवांना सगळा समाचार सांगितला. पांडव कृष्णाची संख्या जाणून घेत घाबरे पडले होते. कृष्णाने त्यांना दुर्योधनाचे कपट, धृतराष्ट्राची कपट-नीती अन् कुन्तीच्या दुःखाबद्दल सर्व काही समिस्तर सांगितले. कर्णारी एकान्तात घडलेल्या

भेटांजलही कृष्णाने पुढिडिगला मांगितले कृष्णाने हेही सांगितले की, कुर्याधनामुदे द्रौणाचार्य, धृष्टकाचार्य आणि खुद पितामहकुळा किरी विवाहा आहेत नंतर नराच वेळ त्याने पाहवाही चर्चा केलेली तस आपल्या निवासस्थानी जाऊन विथाली घेतली.

त्या दिवशी रात्री पांडवांनी युद्धाची तयारी वगैरें सनधी कृष्णाबरोबर गंभीर चर्चा केली पाहवांच्या पक्षाकडून लढण्यासाठी रात अक्षैतिणी झाले सैन्य तयार होते एकेला अक्षौहिणीराठी एक एक नेता नियुक्त करण्यात आला. विराट द्रुपद, धृष्टद्युम्न शिशुगंधी, सात्यकी चेकितान व भीम हे सात जण सात अक्षौहिणींचे नेता नियुक्त झाले या सात कथाचा एक महानायक असताना, ही जो भीष्माची बरोबरी करू शकेल असा व्यक्ती कोण नसेल? हा प्रश्न पुढिडिगले आपल्या भावांना विचारला याक सहजवाने विराटचे नाव सुचवले, तबुलने दुरावाने. अर्जुनाने धृष्टद्युम्नचे अन् भीमाने शिशुगंधीचे नाव सुचवले कोणाही दार्याच्या विचाराचा मेळ नसत नव्हता म्हणून पुढिडिगले सहा दिसा ही श्रीकृष्णाच्या विचारात महासेनापती नियुक्त केला जावा यावर कृष्णाने धृष्टद्युम्नालाच पाठिंबा दिला.

सर्व ताजाना जेव्हा कळले की, पांडवांच्या

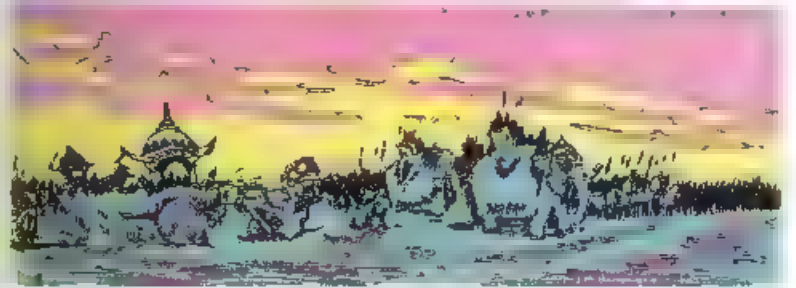
सेनेचा मुख्य सेनापती धृष्टद्युम्न निवडला गेला आहे. तेव्हा सर्वांचेच खूप आनंद झाला सैनिक-संचालन सुरु झाले रथ पुढे झाले, शस्त्रे व दुंदुभींचा निगाव देऊ घेऊ लागला तेव्हा पाहवांचे सैन्य महासागराप्रमाणे चालू लागले सेनेच्या आगवणी भीम तबुल अन् सहदेव चालू लागले त्याच्या मागे अभिमन्यु, अरु पांडव, धृष्टद्युम्न आणि पांडवत योद्धा कातले सेनेच्या मध्यभागी बुधिशिर होता सैन्याबरोबर तबुलनेची वाहन यंत्रांनी आपुवे कैब व परिचरकही होते परंतु द्रौपदी मात्र दास-दारीं बरोबर सुफुन्नास्पताच राहिली.

पांडवांनी सैन्याबरोबर स्वतः हो शयपूर्वी ज्ञानगाना गावी व सोने दाचे दान देऊन त्याचे आशिर्वाद प्राप्त करून घेतले.

सैन्याच्या पृष्ठभागी विराट, कुतिभोज, धृष्टद्युम्नचे धुर, चाळीस हजारच दोन लाख घोडे, शस्त्रे लाख पायदळ सैन्य, सात हजार हत्ती बरोबर मेथून चेकितान धृष्टकेतु, सात्यकी कृष्ण व अर्जुनही चालू लागले.

महासेना कुलक्षेत्रावर पोचताच शस्त्रधनी गुरू झाला सैनिक परामर्शित होऊन सर्व दिशा प्रतिध्वनित करून सिंहाद करू लागले.

कथा:

खरा न्याय

प्राचीन काळी गीतम् नदीच्या किनारी धनगुप्त नवाचा एक दुरिद्री माणूस रहात असे. आपलं नाव अगदीच निरर्थक आहे, या विचिंतने त्याला फार वाईट वाटे. घन कर्मण्यासाठी त्याने खूप प्रयत्न केले. पण एकही सफल झाला नाही. शेवटी पागाव्या काटाळा पेजून त्याने नदीत अुडी मारली.

नेमण्या त्याच वेळी निव्वळून जाणाऱ्या एका गोसाव्याने त्याला वाचवले अन् विचारले, 'तुला म्हावसं का वाटल?'

धनगुप्तने त्याला आपली सारी शक्कलशक्ती मागितली. 'एक ताईत त्याच्या हाती देत गोमाजी म्हणाला. 'तू हा कायम बांधून ठेवतास, तर कुनं नशीब भुचरेल बवा. खूप पैसेनाला बनशील तू.' अन् गोसावी आपल्या वाटेने निघून गेला.

आता गोसाव्याच्या ताईतचा प्रभाव कि धनगुप्तमध्ये अत्युन्न झालेला असतमविदवास याच्यामुळे काय की, पण त्या दिवसापासून धनगुप्त

जे काम करू पाही, ते जागत्य करून देऊ जागलं थोड्याच दिवसात तो गावातल्या धन्यांन लोकांमध्ये गणता जाऊ लागला. त्यानं एक सुन्दर मुलीशी विवाह केला अन् काही काळान्तर त्याला एक मुलगाही झाला. आता त्याचे दिवस आरामात जाऊ लागले अन् त्याला जाणा करूपाही गोटीची कमतरता उरली नाही.

इवढ्या त्याने मोठ्या प्रमाणावर सुरू केला. किन्त्येक जंत गुरदोरं वाहून सध काही मिळवत धनगुप्तने आपली ही सारी काम पहाण्यासाठी त्याने एका मुन्नीचीही नेमणूक केली.

काही दिवसांनी धनगुप्तची बायको वगली. आपली बाही दिवसांनी धनगुप्तही आजारी पडला. आपला मृत्यु निकट येऊन पोचला आहे असे जेव्हा त्याला कळून चुकले तेव्हा आपल्या मुलाची काळजी घेणार कोणी अरुणा नाही हे जाणून त्याने गावच्या चार वडीलधाऱ्या माणसांना बोलावून

घेतले आणि त्यांच्या समोर मृत्युपत्र निव्वून घेतले मृत्युपत्र असे होते.

'माझ्या मृत्यूनंतर माझ्या साऱ्या स्वावर जंगम इस्टेटीचा रक्षक मुन्नी असेल अन् तो माझ्या मुलाच्या लग्नाचा गजरा पुऱ्या करील. माझा मुलगा सहात झाला की मुन्नी माझ्या इस्टेटीतल जिनक स्वतःसाठी पसंत करेल. तितके माझ्या मुलाला देईल अन् बाकीचे स्वतःसाठी ठेवेल.'

हे मृत्युपत्र पाहून सर्वच वडीलधारी माणस आश्चर्यात पडली. पण मुन्नी फारच खूश झाला. त्याला वाटले की शेंपटच्या दिवसात सातकाची बुडी प्रष्ट झाली.

मृत्युपत्र लिहिल्यावर निश्चिंत होऊन धनगुप्तने कायमचे होले मिटले.

धनगुप्तचा मुलगा सहात होईपर्यंत मुन्नीने त्याला काहीही कमी पडू दिले नाही.

त्याने धनगुप्तच्या मुलाला चांगले शिक्षण देऊन सर्व प्रकारे योग्य बनवायचा प्रयत्न केला. त्याच्या प्रत्येक इच्छेची अन् उदाचिती करव घेली, कारण पहाणाऱ्याच्या मनात 'ता धनगुप्तचा विवदासपत्र मुन्नी ठाणे अशी प्रतिमा बनून रहावी आतून तो फारच खूश होला. कारण मृत्युपत्राप्रमाणे धनगुप्तची सारी इस्टेट तर त्याचीच होती. असे तो समजत होता. त्याने धनगुप्तच्या मुलाला सर्व प्रकारे योग्य व समजदार अशासाठी मनघले की आपण त्याला जे देऊ, त्यात तो खूश राहील अन् स्वतःच पैसा कमवेल. अन् तो जर दुष्ट निवाला तर मृत्युपत्राची पर्वा न करता आपल्या पित्याची इस्टेट त्याच्याकडून बळकावून घेईल.

धनगुप्तचा मुलगा जेव्हा सहात झाला, तेव्हा

त्याने मुन्नीकडे आपली इस्टेटीची लागणी केली. मुन्नीने एक ताईत त्याच्या हाती देत म्हटले 'या ताईतच्या आधारानेच तुझ्या पित्याने हा मारा जमीनजुमला कमकत आहे. आपल्या पित्याच्या इस्टेटीपैकी हा ताईतच जे तू घानी सर्व माझं आहे.'

धनगुप्तचा मुलगा आश्चर्यात पडला. त्याने मुन्नीला विचारले, 'हा कसला अन्पाय? माझ्या पित्याची रगळी इस्टेट तुम्ही करी घेऊ शकता? त्यावर तर सगळा अधिकार माझाच आहे.'

'तुझ्या पित्याने मृत्युपत्रात अन्तर्ध फिहील आहे की त्याच्या इस्टेटीतून मला जितकं देव, तितकं मी घेऊ शकतो अन् जिनक मला वाटेन तितकं तुला देऊ शकतो. पाहिजे तर तू ते पाहू शकतोस. मुन्नी म्हणाला.

पंचवीस वर्षांपूर्वी चान्दोबात प्रकाशित झालेली कहाणी

(तुमच्या जीवनात बॅन्हा अडचणीला तोंड यावे लागले, तेंव्हा असेच समजा की ही भगवताची कृपा आहे. अन् खरोखर तसेच बडेल. - श्री भी)

धनगुप्तचा मुक्ताप पित्याचं मृत्युपत्र घेऊन काजीकडे गेला त्याने तक्रार केली “भा मृत्युपत्राच्या आडून मुन्नी माझ्या पित्याची सारी इस्टेट हटपू पहात आहेत आपण त्याचा न्याय करवा माझ्यावर अन्याय होऊ नये”

काजीने मृत्युपत्र फाळणीपूर्वीक पाचले अन् मुन्नीला बोलवून विचारले, “काय हो? हा मुक्ता आता राजाने झालाय आणि आपल्या पित्याची इस्टेट भागनीय मग इथे तक्रार आपणायची काय गरज?” आपण होऊनच त्याला त्याची इस्टेट कायची ना

होय कुर्कू मी देणार नाही, असं कधी म्हटलं? माझ्या मातकाची तागला जमीननुसला पा नाईताच्या आघारानेच कसबला आहे म्हणूनच मी त्याला हा ताईत घ्यायला सांगतो आहे, याकी सार मी संवणार आहे. मृत्युपत्रात तर म्बचल लिहीत

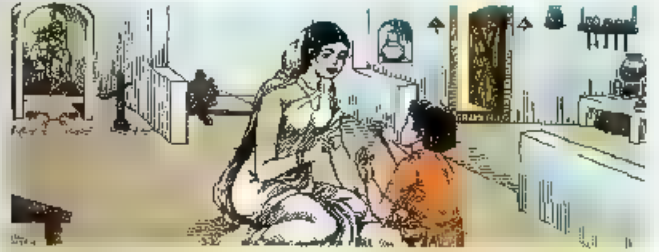
आहे की मी ह्म तितक स्वतःला ठेवू शकतो’ मुन्नी बोलता

“तर मग तो ताईत सोडून बाकी सारी इस्टेट तुला परमंत आहे?” काजीने विचारले

“होय, मी ह्म तीच विनंती करतोय तुम्हाला!” मुन्नी म्हणता.

“अच्छा असं प्रसेल तर ताईत नू ठेव अन् मालकाची सगळी इस्टेट याला दे या मृत्युपत्रात असय लिहिल आहे की, तुला जे परमत आहे तेच नू ठेवावेस’ काजीने म्हटले

आता मात्र मुन्नीचा चेहरा पांढरा पडला! त्याने मृत्युपत्र फुट्टा बाचलं त्याच्या ध्वनात आसं की काजीच म्हणणं अगदी सरोवरन आहे मृत्युपत्र समजवणान आपलीच चूक झालीय त्याने ताबडतोब धनगुप्तची सगळी इस्टेट त्याच्या मुलाला देऊन टाकली

जंगलातला सोबती

गोपाळची आई एक गरीब विधवा होती तिच्या तब्येचे मागे सोडलेली संपत्ती म्हणजे फक्त एक नमिनीचा लहानसा कुकडाच तेवढा होता. या जमिनीतून काही भाज्याची पैदास करी तिच्याजवळ एक चरवाही होता गावचा एक व्यापारी तिला कापूस देऊन दिले कातलेले रूत घेत असे. मनुरी म्हणून व्यापारी तिला थोडे तांदूळ देत असे.

इनक्या सीमित साधनातूनच ती स्वतः व गोपाळचा अद्विनिर्वाह चालवत असे आपल्या जीवनात दोनच दस्तु तिच्या आवडीच्या होत्या एक म्हणजे तिचं इष्ट-वैभक्त कुण्या (त्याला ती गोपाळच म्हणे) अन् दुसरा आपला मुलगा गोपाळ आपल्या गोपाळप्रमाणेच इष्ट-देव गोपाळगीरी तिची बारागुफा आहे त्या क्षेत्रांना साण साध्यासाठी अन् रात्री झोपण्यासाठी ती विनवत असे

थोडा थोडा झाल्यावर गोपाळ शाळेत जाऊ लागला तो स्वतःच रामायण महाभारत तिला वाचून दाखवू शकत असा दिवसाची ती आतुरतेनं घाट पहात असे

एक एकदा गोपाळमुळे एक अडचण अर्भी

राहिली घर व शाळा यांच्यामध्ये कुठे-कुठे तर एकदम निर्जन दाट शाळानी भरलेले एक स्थान होत. तिथून जातना त्याला भीती वाटे, त्यामुळे शाळेत जायला तो का कु करू लागला

“अरे बाळा, तुम्हा मोठा भाऊ त्याच जंगलाने रहतो त्याचं नावही गोपाळच आहे तुम्हा जेव्हा भीती वाटेल, तेंव्हा आवाज देऊन तू त्याला बोलाव तुम्ही हाक त्याला नकी ऐकू जाईल अन् तो तुला सोबत करित’ एके दिवशी आईने गोपाळला सांगितलं

‘तू कधीच त्याच्यानवल बोलली नाहीस मध्येपाळयळा तो एकदाच जंगलाने काय करतो?’ गोपाळने मातसुतम अनुसुक्तेने विचारले

‘तो गुतची देखरेख करतो अन् वासरी वजयतो’ आईने सांगितले

दुसऱ्या दिवशी जंगलातून जाताना गोपाळने एकाप्र चिंताने बासरीचा आवाज ऐकायचा प्रयत्न केला अन् खरोखरच एक मन्दरा मधुर रस त्याच्या कानी येऊ लागला. हळूहळू आवाज जास्त स्पष्ट होत चालला यापेक्षा जास्त सुरेल आवाज त्याने

रमिल २०००

55

पूर्वी कधीच ऐकला नव्हता

गोपाळदादा! मी तुम्हा धाकट्या भाऊ आहे! माझं नावही गोपाळच आहे. कुठे आहेस तू? जंगलाच्या अति शांततेमुळे मला भीती वाटते तू मला सोबत कर करत नाहीस?" गोपाळ हसका मारत म्हणाला त्याला ही ही करत हसणाऱ्या एका बत्तकाचा आवाज ऐकू आला. अन् तबडतोब त्याच्यापेक्षा थोडा मोठा असा एक मुलगा त्याच्या समोर प्रकट झाला. छोटा गोपाळ मोठ्या गोपाळवर जणू मोहित झाला! अन् मोठ्या गोपाळने त्याला जागृत वार करीपर्यंत सोबत दिली

"मी नेहमी व्यस्त असतो. तेव्हा तुला जेव्हा खर्च भीती वाटे, तेव्हाच फक्त बोलत जा मला." मोठ्या गोपाळने सुचयले

"मला आता तू माझीत शाला आहेस, म्हणून

आता मला बहुधा भीती वाटणारच नाही मी नेहमी तुम्ही आठवण ठेवत राहीन."

"हो! हे ठीक होईल."

"पण जंगल पात करताना मी श्यामली नाही तरी कधी कधी खेळण्यासाठी माझ्याजवळ येणार नाहीस?"

"हो चांगला विचार आहे, मला खेळायला खर्च फक्त आवडत नाही मोठा गोपाळ म्हणाला.

म्हणून कधी-कधी गोपाळ आपल्या गोपाळदादाला बोलत असे अन् जंगलाच्या अंधुक प्रचंडतातून तो अचानक प्रकट होई. नंतर दोघ एकत्र खेळत रहात

गोपाळ आपल्या नव्या साथीदारानेहून आणि त्याच्याशी खेळण्याच्या आनंदाबद्दल सर्वकाही आपल्या आईला सांगे अन् आई मुलाला नकळत कृतज्ञतेचे अक्षू काढत पुढे पुढे आपल्या इष्टमुखास धन्यवाद देई

गोपाळच्या गुरुजींना आपल्या पित्याचे अंतिम संस्कार करायचे होते. रीतीप्रमाणे सर्व शिष्यांनी आपल्या कुवर्तक्यांचे अशा वेळी काही दान करायचे लागे

गोपाळला साहीत होणे की त्याच्या आईजवळ गुरुजींना देण्यासाठी कधीही नव्हते त्यामुळे त्याने आईजवळ हा विषय काढलाच नाही तरीही आपण एखादेच शिष्य असे आहीत की, आपण गुरुजींपुढे भोक्क्या हातांनी जाणार आहीत - या विचारांने तो बुद्धास झाला.

"तू बुद्धास का विसरतोस?" जंगलात दोघ भाऊ भेटले, तेव्हा मोठ्या गोपाळने विचारले छेदवान आपली अडचण सांगितली. माझ्याजवळ दुधाचे

मरलेल एक पात्र आहे. ते घेऊन जा तू गुरुजींकडे. एका स्वतंत्र जागेतून पात्र आणून देत मोठा गोपाळ म्हणाला

छोट्या गोपाळच्या आनंदाला पारंपार खुला नाही

झाळेत गुरुजींना शिष्यांनी भेटीदाखल निरनिपळ्या बस्तु दिल्या. नारळ, तांदूळ, केळी गूळ इ. य़ाहींनी वेढे दिले

छोटी सकाळीने मुभ्या असलेल्या गोपाळची पाळी आली. गुरुजींनी त्याच्याजवळचे पात्र घेऊन दूध एकर मोठ्या भांड्यात ओतले. पण त्याच्या श्रान्तले पात्र मुन्हा बुधाने भरून गेले! त्यांनी ने मुन्हा रिकामे केले पण रिकामे करताच पुन्हा ते काढेकाढ दुधाने भरून गेले!

हा घमस्कार पाहून गुरुजींना चकर येऊ लागली मोठ्या कष्टानेच त्यांनी स्वतःला संभाळून मुने ठेवले कोणी य़ाह्यापूर्वीच पात्र हातात ठेवून गोपाळला एक विगळ्या खोशीत घेऊन जाऊन ते दूधपात्र कुठे मिळाले याबद्दल चौकशी केली गोपाळने त्यांना आपल्या गोपाळदादांशी कधीकधी होणाऱ्या मुलाखतींबद्दल सांगितले हा मोठ्या गोपाळ कोण हे समजयला त्या झाली गुरुजींना मुलीच वेळ लागला नाही

"अरे माझ्या बाबा, तू जंगलात मला तुझ्या दादाकडे घेऊन नाही जाणार?" गोपाळला विस्वत गुरुजी म्हणाले.

"का नाही?"

गोपाळ गुरुजींना घेऊन जंगलात गेला आणि गोपाळदादाला पुढे येण्यासाठी खूपदा हाक मारल्या पण व्यर्थ खूप वेळ गेला. तरीही गोपाळदादा आताच

नाही

छोट्या गोपाळला बाटांची आज आपला दादा मायींना घेऊन बराच दूर गेला असावा म्हणून गुरुजींना घेऊन "दादा" "दादा" अशा हाका मारत नोक्यातून बराच खोसत गेला. पण मायींच्या घंटाही ऐकू आल्या नाहीत अन् गोपाळदादाच्या मुरलीचा आवाजही आला नाही

सूर्यस्त झाल्या आला होता अन् सध्याकाळा काळींछ हळूहळू जंगलात अुतर्फ लागला रातकिड्यांचा आवाज वादू लागला अन् बटबटबटकी खीं खीं सुरू होऊन जंगलाचे वातावरण भयानक होऊ लागले तरीही हे लगान न येऊन गोपाळ जंगलात पुढे पुढेच जात राहिला गुरुजी मन्त्रमुग्ध झाल्यासारखे त्याच्या मार्गमार्गे जात राहिले जणू काही आज त्यांना आपल्या गुरुकडून जीवन्तच्या सिद्धीचा

महामन्त्रच मिळणार आहे! त्यांच्या डोळ्यातून अविरत अश्रू बहात होते.

निराश होण्या गोपाळला अचानक अन्तर्लक्षित झाल्या सारखे वाटले. अन् आपल्या दादाला धमकी देत म्हटले, "तू जर आमच्या समोर प्रकट झाला नाहीस, तर मी तुम्हा कधीही तुझ्याशी खेळणार नाही.

अन् तेंव्हाच त्याला आपल्या दादाचा आवाज ऐकू आला.

"यप तु जिणका भाइयाशी खेळतोस, तितकाच मीही तुझ्याशी खेळतो नं? माझी काय चूक आहे, की तू मला खेळण्याच्या आनंदापासून वंचित ठेवतेस? आपल्या गुरुजींना सांग की, मी त्यांच्या जिज्ञासेची प्रशंसा करतो, त्यांनी मला पहावं किंवा ऐकवं अशी वेळ अजून आलेली नाहीय, त्यांना वाट पहावी लागेल, मी आश्वासन देतो की ते जेव्हा खरोखर एक दिवस नक्कीच आपले ध्येय गाठू शकतील. तेंव्हा सापक होतील. पासाठी तयार होतील.

"गुरुजी, गोपाळदादाचं भोवणं ऐकलंत तुम्ही?" गोपाळने विचारले.

"नाही"

"नाही? मग मी तर अगदी स्पष्ट ऐकलं."

गोपाळ म्हणाला. अन् त्याने ते बोलणं उघडी अक्षरशः गुरुजींना सांगितले.

बालश्रमसारखे हुंवके देत गुरुजी म्हणाले, "मलु इतकंच पुरेसं आहे माझ्या बाळा कि मला एका वराचं वचन तर मिळालंय! तुझ्या आईची निश्चा महान आहे, तुझं प्रेम अपूर्व आहे तुम्ही दोघंही धन्य आहात!"

आतापर्यंत एव ज्ञाली होती. गुरुजी गोपाळला सोबतचला त्याच्या घरापर्यंत गेले. त्याच्या आईला माहीन होतं की, तिच्या लोखा गोपाळला आपल्या गोपाळदादाशी खेळताना कधीकधी बरी वाचता अशीच होती. म्हणून ती निश्चिंत होती. गुरुजी गोपाळच्या आईच्या पायांना स्पर्श करत म्हणाले,

"आज तुमच्या गोपाळनं मला भक्तीचा असा महामन्त्र दिलाय की, माझ्या आत्म्याचा अंधकार नाहीसा झालाय, धन्य आम्हात तुम्ही, अन् धन्य तुमचा गोपाळ!"

शिखांच्या दहा गुरूंपैकी तीन गुरूंचा जन्म एप्रिल महिन्यातच झाला. सन १५०४ मध्ये २३ एप्रिलला गुरू अंगद, सन १५६३ मध्ये १४ एप्रिलला गुरू अर्जुन व सन १६२१ मध्ये १२ एप्रिलला गुरू तेग बहादुर या परातलावर अवतरले.

आपणा सर्वांना माहीतच आहे की शिख धर्माची स्थापना गुरू नानक (१४६९-१५३८)

यांनी केली, आपल्या अखेरच्या दिवसात समुदायाला मार्गदर्शन करण्यासाठी आपल्या शिष्यांपैकी कोणा, एकास आपला उत्तराधिकारी बनवणं त्यांना आवश्यक वाटले. त्यांच्या शिष्यांमध्ये त्यांचे स्वतःचे दोन पुत्रही होते. परंतु गुरू नानक व्यक्तिगत संबंधा

पासून बरेच वर आठवले होते. त्यांच्या दृष्टीने अंगद सर्वपेक्षा अधिक पोथ्य होता. म्हणून त्यांनी त्यालाच आपला उत्तराधिकारी बनवले. आणि खरोखरीच अंगद एक अचूक कोटीचा नेता व उपदेशक सिद्ध झाला.

पाचवे गुरू अर्जुनदेव हे चौथे गुरू रामदास यांचे पुत्र होते. अर्जुनदेवनेच पवित्र ग्रंथ "ग्रांथि ग्रंथ" याचे संकलन केले. यात त्यांनी आपल्या अगोदरच्या गुरूंच्या रचना व हिन्दु धर्माच्या वाणीही सम्मिलित केल्या.

चालू महिन्यात जन्मलेली विशेष व्यक्ती

त्यांनी आपले पिता सम्राट जहांगीरच्या विरुद्ध विद्रोह करणाऱ्या राजकुमार खुलरोला मदत

केली. त्यांनी सुतरोची राजनैतिक महत्वाकांक्षे प्रोत्साहित करण्यासाठी नव्हे, तर त्यांच्या संकटग्रस्त स्थितीवर दया आल्यामुळे मदत केली, परंतु जहांगीरला हे आवडले नाही व त्याने गुरू अंगदला मारून टाकले.

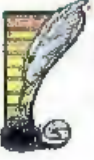
नववे गुरू, गुरू तेग बहादुर हे सम्राट

औरंगजेबच्या क्रांतीने बळी उरले कारण त्यांनी काश्मीरच्या बाह्यांगावर त्याने केलेल्या क्रूर अत्याचाराला विरोध केला. औरंगजेबने त्यांना चर्चा करण्यासाठी बोलावले व कपटाने क्रूरतापूर्वक मारून टाकले.

शिखांच्या इतिहासाने वा घटनेमुळे एक वळण येतले. गुरू तेगबहादुरने पुत्र वीर गोविन्द सिंह यांनी मोगल शासकाच्या अत्याचारां विरुद्ध शिखांना अनवरत युद्धासाठी प्रेरित केले.

तीन परासी गुरू

भारत :

तेंव्हा व आता

मुंबई

सात झोळ्या बेतांवर स्वार

केंद्रावरी एकमेकांपासून निराळी असणारी ती लहान मंड आता आपल्याला दिसू राकत नाहीत, परंतु त्या सर्वांना मिळून बम्बई म्हटले जात असे. हे नाव नगराची अधिष्ठात्री देवी मुम्बादेवी किंवा मुंबा-बाई हिच्या नावावरून पडले. देवीचं मूळ नाव अम्बा भवानी होते. आता बम्बईला मुंबई म्हणले जाते. हे नाव तिथ्या प्राचीन उपनिवेशिक ओळखीच्या स्वरूप अफळ आहे.

हिचा औपनिवेशिक भूतकाळ १६ व्या शतकापर्यंत मागे जातो. पोर्तुगीज तेराव्यात अलुपर्क याने सन १५१० मध्ये गोव्यावर अधिकार मिळवला होता आणि १५३९ मध्ये तो एका खूप मोठ्या क्षेत्राचा जमीनदार बनला होता. यातच 'प्रिना गुरविस' म्हणजे 'सुन्दर शाह' हे स्थानही समाहित होते.

त्या क्षेत्रामध्ये या नावाच्या आधुनिक अधिचे कोणतेच शहर नव्हते. परंतु बाजार किंवा कसेवे मात्र नवीच होते. फारण ईसवीच्या शतकांपूर्वी ते क्षेत्र

सौराष्ट्र, पर्शिया आणि रोमच्या व्यापाराचं आकर्षण - केन्द्र होते.

काहीही असो, पोर्तुगीज ही जमीनदारी विरोध महत्वाची मानत नसत. ज्यावेळी त्यांची राजकुमारी फ्रॅन्सिस् द ग्रेगोस हिच्यादी ब्रिटीश राजपुत्र दुसरा चार्लस याने विवाह केला तेव्हा पोर्तुगीजांनी ही जमीनदारी त्याला आंदण म्हणून दिली.

आणि किंग चार्लसने तरी या भेटीचं काय केले? जमीनदारीपासून त्यावेळी त्याला दखणी दहा पीढींपेक्षा जास्त अत्यंत मिळत नसे, कारण त्याने या दरानेच ही जमीनदारी ईस्ट इंडिया कंपनीला पड्यावर देऊन टाकली.

छवळू सराही छोटी बेट मिळून मुख्य भूभागाला मिळून एक मोठा मूर्बंद बनली.

याची वुडी अन् समुद्री नंतर मात्र फार वेगाने गेली. कधी काळी आपल्या मालकाला फक्त दहा पौड

वार्षिक उत्पन्न देणारी आजची महाराष्ट्राची राजधानी भारताची आर्थिक राजधानी आहे. सर्व मुख्य वेळांची प्रमुख कार्यालये मुख्यत असून हे देशाचा सर्वात मोठा शेअर-बाजारही आहे. संपूर्ण देशाला आय क्लाइरो मिळणाऱ्या उत्पन्नाचा ३३ टक्के तर एकाच मुंबईतूनच येतो!

मुंबई हाच भारतातली पहिली आणगाडी सन १८५३ मध्ये आपले पहिले गन्तव्य स्थान ठाण्याकडे लागू लागली होती. युरोपून येणाऱ्या व्हानासाठी हेच पहिले मंदार होते. अन् आज देशाचं सर्वात मोठं मंदार आहे.

माताच्या स्वातंत्र्य संग्रामातही मुंबईचे सहाय्य अशा अर्थाने निसळलेच राहिले की भारतीय कोरेक्षने पहिले अधिवेशन सन १८८५ मध्ये इथेच घेतले गेले होते.

मुंबईच्या निकारात केवळ महाराष्ट्र, गुजरात व दक्षिण भारताचाच नव्हे, तर पारशी लोकंही फार महत्वाचा हात होता. हे पारशी इस्लामच्या वादल्या प्रभावात आपला धर्म सोडायला तयार नसल्याने इराणमधून इथे येऊन बसले.

मुंबईच्या इतिहासाचा प्रत्येक काळातच स्मरकांच्या रूपाने इथे आपले पद-चिन्ह सोडून गेला आहे. त्यांच्यात अफगाणी बर्चे, गेट वे ऑफ ईंडिया, छत्रपती शिवाजी टर्मिनस (पूर्वीचे व्हिक्टोरिया टर्मिनस) व महाबळमी मंदिर ही स्मारक विशेष महत्वाची आहेत.

मुंबई हे फिल्म उद्योगाचे जगातले बहुधा सर्वात मोठे केन्द्र आहे. यंसाठीच अमेरिकेची फिल्म सिटी हॉलिवुड

च्या चालीवर याला वॉलिवुड असे म्हणले जाते.

माणेश चतुर्थीच्या दिवशी संपूर्ण राहत्याचे वातावरण आनंदी होऊन जाते.

आज बुद्ध पुर्वेची लोक संख्या ९९ लाखबरोबर अधिक आहे. नगराचा आतील भाग प्रशासनिक, व्यापारिक, सांस्कृतिक व शैक्षणिक संस्थानी व्यापलेला असून त्याचे उपनगरीय क्षेत्र लहानगोठ्या जुघोर्गांनी भरलेले आहे.

गळ्यातल्या हाराप्रमाणे दिसणारे मरीन ड्राईव्ह आणि हिल्सगार मत्तार हिल्स यांसह अली सागरावर स्थित असलेली मुंबई, अति संकुचित असूनही, आज जगातले एक सुंदर व मनमोहक शहर आहे.

जगातल्या कोणत्याही आधुनिक स्थानगाऱ्ही मुंबईचे तुलना होऊ शकते.

शोध, सांगा, नि जिंका !

या अंकात प्रकाशित झालेल्या प्रश्नकर्त्याचे उत्तर पुढील अंकात दिली जातील. तसेच 'भारताचा शोध प्रश्नोत्तरी' चंद्रमागा मित्सीक, पत्रकळी, चेअर - ६०० ०१६ या पत्रकळी आपली जरी अकथम पाठवा. पंतु या स्पर्धेत भाग घेण्यासाठी कांही गोष्टी तुम्ही करवला ह्यात.

चांदोबाच्या मागल्या अंकात प्रसिद्ध झालेली कोही वचने, अवसरणे किंवा पुरक वचने नीट वाचा. त्यापैकी तुम्हाला कोणती वचने आवडली व कोणत्या वचनांचा अर्थ वाचून शुभारंभ होऊन झालेला सांगा. तुम्ही शिक्षक किंवा पालक यांचेकडून, तुम्ही प्रवेशिका प्रयोगात कर. त्यात तुम्ही नांव, सही, वय, वर्ग, विद्यालय (विस्थापित असावा तर) व संपूर्ण पत्ता लिहून घ्याव घ्यावकर पाठवा.

इतिले पाहील : रु. १०००/-
हुकमे बरील : रु. ५००/-

आवि
पांच वनेजगर्भ वनिले
इतिले रु. ५००/-

भारताचा शोध प्रश्नोत्तरी :

एक युवक कसल्यातरी गोष्टीबंदन चर्चा करायला एका ऋषीकडे गेला. ऋषीने ताबडतोब उत्तर न दिल्यामुळे तो प्रतीक्षा करत राहिला.

ऋषीची पत्नी विहिरीतून पाणी काढत होती. त्याने हिला हाक मारली आणि ती घडा तलाच दोराला

सटकता सोडून ताबडतोब धावत आली. घडा विहिरीत न पडता, दुसऱ्या कसल्याही आवाराशिवाय लटकत सहिलेला पाहून युवकाचा फार आश्चर्य बाटले. त्याची समजूत झाली की, ही ऋषिपत्नी पतिव्रता ला असणाऱ्या, पण तिच्यात चमत्कार करण्याचीही शक्ती असली पाहिजे.

हे ऋषी कोण होते? त्यांच्या पत्नीचे नाव काय?

खाली दिलेल्या पौराणिक व्यक्तींचे एकमेकांची कोणते नाते आहे?

चांदोबा : भाषा अनेक : परम्परा एक

१. राजा विक्रम व वेलाळच्या २५ कथा असणारी प्राचीन कृती कोणती?
२. कावियानच्या काळी अजूनच नाव काय होते?
३. कावियानापूर्वी सर्वात प्रसिद्ध नाटककार कोण होता?
४. प्राचीन भारतात कोणता विख्यात कवि राजा होता?

पण तो योगी बनला?

५. वाल्मिकी रामायणातल्या कोणत्या सर्गाबद्दल अशी समजूत आहे, की तो माणसूफ जोडण्यात आला आहे?

हे तरात
असू या !

अटी :

१. चंद्रमागा इंडिया कि., लिटरत अमिराष्ट्रपुत्र इंडिया लि., इमिग्रेशन मिडिया व डिस्ट्रिब्यूटर्स कर्मचारी किंवा त्याचे नतेवाईक किंवा सहकारी यांना या स्पर्धेत भाग घेता येणार नाही.
२. फीसकांचा निर्णय अंतिम राहील व त्याबाबतील कोणताही पक्ष्यबहार केला जाणार नाही.
३. गणक हस्तशरणातल्या प्रवेशिका रद्द ठरल्या बाबत, ४. मे २००० च्या 'चांदोबा' मध्ये स्पर्धेचा निकाल जाहीर केला जाईल.
५. प्रवेशिका आमच्याकडे ३१ एप्रिल २००० पर्यंत पोचल्या पाहिजेत.

अ. युवराज	गान्धार
ब. काविवी	मान्य
क. सहादेव	मद्रदेश
द. कर्क	अंगदेश
५. यमुनाहन	मणिपुर

पुन्हा एकदा जगाचे लक्ष तिबेटवर

अगदी अलिकडेपर्यंत जगातल्या बहुतेक सर्व गोष्टींचा निर्णय केवळ असेस्कृत (अमानवी) शरीर बळानेच ठरवले जात. पण दुसऱ्या जागतिक महायुद्धा (१९३९-१९४५) नंतर परिस्थिती बदलू लागली. राजनैतिक अडचणींची सोडवणूक मिळून-मिसळून व चर्चा करून केली जाऊ लागली.

परन्तु अमानवी-असंस्कृत शक्तीची भूमिका अजूनही अस्तित्वात आहे. तुम्हाला ठाऊकच आहे की स्वातंत्र्यापूर्वी भारतात कितीती देशी संस्थाने होती. या संस्थानांच्या राजांना अशी सवलत दिली गेली, की त्यांनी भारत किंवा पाकिस्तान यांपैकी कोणाहीबरोबर आपले संस्थान चितीन करावे. शोकडो संस्थानांप्रमाणे कादमीरचे राजा महाराज

हरिसिंह यांनी भारताबरोबर विलीनीकरण करायचा निर्णय घेतला. परन्तु पाकिस्तानने कोणत्याही कायदेशीर अधिकाराशिवायच संस्थानाचा एक रूप मोठा भाग आपल्या अधिकारात ठेवला आहे. याला 'पाक अधिकृत काश्मीर' असे म्हटले जाते.

याच प्रकारे चीनने विसाव्या शतकाच्या पानव्या दशकात तिबेटवर कब्जा करायला सुरुवात केली. भौगोलिक दृष्टीने तिबेट जरी चीनच्या जवळ असले, तरी तिबेटची आपली संस्कृती व सरकार होते. दलाई लामा बौद्ध धर्माबरोबरच तिबेट सरकारचा प्रधानही असे. चौदावा दलाई लामा तेनाजिन ग्यात्सो याने भारतात आश्रय घेतला. दलाई लामा धर्मशाखा येथील आपल्या मुख्य काचेरीतून निर्वाहिले सरकारचे संचालन करतो.

दलाई लामाच्या दुसऱ्या स्थानी तिबेटवासीयांचा नेता पंचन लामा होता. या पंचन लामाचे कार्यालय चीनने आपल्या मुद्रीत घेतले आहे. चीनने तिबेटचा तिसरा महत्त्वपूर्ण नेता करमपा याच्याशीही असेच करायचा प्रयत्न केला. वर्तमान सतरावा करमपा (नाम-शुयेन ट्रिनले) पळून भारतात आला आणि जानेवारीच्या मुख्यत्वीस धर्मशाळा इथे पोचला.

करमपा किशोरवयीन आहे. गौष्ट अुल्लूच आहे, की त्याला तिबेटवरील चीनचे वर्चस्व असू नये व तुफान यांना तोंड देत, बर्फाळ वादळे व तुफान यांना तोंड देत, बर्फाळ व थिंचोळ्या दऱ्या व खोल खडे पार करत शेकडो फिलोमीटर रस्ता पायी तुडवून इथे आला.

दलाई लामाने 'झ हेरिटेज' (चन्द्रामामाचे सह-प्रकाशन १९८५-१९८९) ला दिलेल्या प्रकाशनेत चीनने तिबेटमध्ये किती नासधूस केली आहे ते सांगितले. तथाकथित सांस्कृतिक क्रान्तीच्या नावाने त्यांनी अधिकांश धार्मिक व सांस्कृतिक ग्रंथ नष्ट केले. आणि त्यांनी त्यांची हस्तविलिखित आपल्या बुटांचे तळवे अन् वस्तु बांधायचे कागद म्हणून त्यांचा शुपयोग केला.

किंवा खताच्या खड्ड्यात टाकून दिली.

'त्यांच्या वर्तणुकीत काही फरक आलाय का?' या हेरिटेजच्या प्रश्नाला दलाई लामाने, "होय, त्यांचा दृष्टिकोन बदलला आहे." असे उत्तर दिले.

जगाबा अजून आहे की हे आणखीही बदलेल आणि कमीत कमी तिबेटला स्वायत्तता मिळेल. दलाई लामा व करमपा आपली राजधानी ल्हासा येथे परत जातील.

तिबेटला त्याच्या जुंचीमुळे 'जगाचे छत' म्हटले जाते. याचे सर्वांत खालच्या पातळीवरील क्षेत्रही समुद्रसपाटीपासून चार हजार मीटर जुंचीपर आहे! शेती व मेंढपाळी हे त्यांचे मुख्य व्यवसाय आहेत. हे लोक लोकर, कस्तुरी, सोने, गहू व जवस यांचाही व्यापार करतात. सर्वांत अधिक ते याक वर अवलंबून असतात कारण हे जगावर अत्यधिक थंडीही सहन करू शकते. जवळजवळ सर्वच तिबेटवासी बौद्ध आहेत. ते कष्टाळू व सरळ स्वभावाचे असतात.

असे मानले जाते की, तिबेट हे तिबेटच्या आध्यत्मिक साधनेचे फार मोठे केन्द्र आहे, आणि बौद्ध मठाचे रूपसे तिबेटमधील इथे रहतसत.

